

RAPPORT

SUBSIDIER SOM ER SKADELIGE FOR NATURMANGFOLD

MENON-PUBLIKASJON NR. 113/2024

Av Annegrete Bruvoll, Sigrid Bruvoll, Anne-Sophie Crepin, Elise Grieg, Inger Nielsen Hole, Øyvind Nystad Handberg, Roy Mangersnes, Ståle Navrud og Vigdis Vandvik

Forord

I denne rapporten utvikles og anvendes en metode for identifisering av subsidier som er skadelige for naturmangfold, på oppdrag for WWF.

Rapporten er et samarbeid mellom Menon Economics og Sigrid Bruvoll og Roy Mangersnes i Ecofact, og en ekspertgruppe med Vigdis Vandvik (Universitetet i Bergen), Ståle Navrud (NMBU/Menon) og Anne-Sophie Crepin (Beijer Institute).

Arbeidet i Menon har vært ledet av Annegrete Bruvoll, i tett samarbeid med Elise Grieg og Inger Nielsen Hole, og med innspill fra Øyvind Nystad Handberg. Henrik Lindhjem, Menon, har vært kvalitetssikrer.

Vi takker WWF ved Marte Conradi og flere som har kommentert og bidratt i møtet for et spennende oppdrag om et viktig tema.

August 2024

Annegrete Bruvoll
Prosjektleder
Menon Economics

Innhold

SAMMENDRAG OG ANBEFALINGER	3
1. INNLEDNING OG BAKGRUNN	3
2. BEGREPSAVKLARINGER OG AVGRENSNINGER	5
2.1 Definisjoner	5
2.2 Valg og avgrensninger	5
3. METODE FOR IDENTIFISERING AV SUBSIDIER	7
3.1 Om metoden	7
3.2 Operasjonalisering av skadesubsidier	7
3.3 Skadelige subsidier i Statsbudsjettet	8
3.3.1 Grovsortering 1: Etter postenes art	9
3.3.2 Grovsortering 2: Etter postens overordnede formål	9
3.4 Skadelige regionale og kommunale subsidier	10
3.5 Skadelige subsidier ved unntak fra skatter og manglende prising	10
3.6 Rangering av identifiserte subsidier	11
4. SUBSIDIER SOM VURDERES SKADELIGE FOR NATURMANGFOLD	14
4.1 Identifiserte skadelige poster i statsbudsjettet	14
4.2 Identifiserte skadelige skatte- og avgiftsfritak og mangel på prising	16
4.3 Skadelige subsidier etter sektorområder	17
4.3.1 Transport	17
4.3.2 Jordbruk	20
4.3.3 Skogbruk	23
4.3.4 Energi	25
4.3.5 Byggsektoren	27
4.3.6 Petroleumssektoren	29
4.3.7 Maritim sektor	30
5. OMLEGGING AV SUBSIDIER SOM ER SKADELIGE FOR NATURMANGFOLD	31
5.1 Klima- og miljødepartementet	32
5.2 Samferdselsdepartementet	33
5.3 Landbruks- og matdepartementet	34
5.4 Energidepartementet	35
5.5 Nærings- og fiskeridepartementet	35
5.6 Kommunal- og distriktsdepartementet	36
5.7 Forsvarsdepartementet	36
5.8 Utenriksdepartementet	37
5.9 Finansdepartementet	38
6. REFERANSER	39
VEDLEGG	41
Underposter for jordbrukssubsidier	41
Underposter til Landbrukets utviklingsfond (kap. 1150, post 50)	42

Forsidebilde: Roy Mangersnes

Sammendrag og anbefalinger

Sammendrag

Denne rapporten beskriver og anvender en metode for å kunne identifisere subsidier som er skadelige for naturmangfoldet. Metoden etablerer en oversiktlig framgangsmåte for å trekke ut skadelige subsidier fra det statlige virkemiddelapparatet, med utgangspunkt i hele statsbudsjettet, relevante skatter og unntak og mangel på avgifter.

Enhver offentlig bevilgning medfører økt aktivitet i økonomien, og de fleste aktiviteter i samfunnet kan påvirke naturmangfoldet. Tilsvarende påvirker mangler og unntak i skatte- og avgiftssystemet aktivitetsnivået, og gjennom dette naturmangfoldet. Avgiftsfordeler omfatter manglende prising av skader på naturmangfold. Så lenge naturverdiene ikke hensyntas av det offentlige gjennom prising, vern eller andre reguleringer, er de naturskadelige aktivitetene prinsipielt subsidiert.

Et meget omfattende sett av virkemidler som kan påvirke naturmangfoldet gjennom ulike mekanismer krever en systematisk klassifisering. Det innebærer en trinnvis tilnærming med først grovsortering, og så en nærmere rangering av statsbudsjettets poster og skatte-/ avgiftsfordeler. Rangeringen er basert på blant annet beskrivelser i statsbudsjettet og avgiftsproposisjonen, og subsidienes bidrag til de fem globale driverne for naturendringer definert av FNs naturpanel: arealbruksendringer, overhøsting, klimaendringer, forurensning og fremmede arter. Metoden kategoriserer subsidier som *svært skadelige*, *skadelige* eller *tvilstilfeller/trolig lite skadelige*.

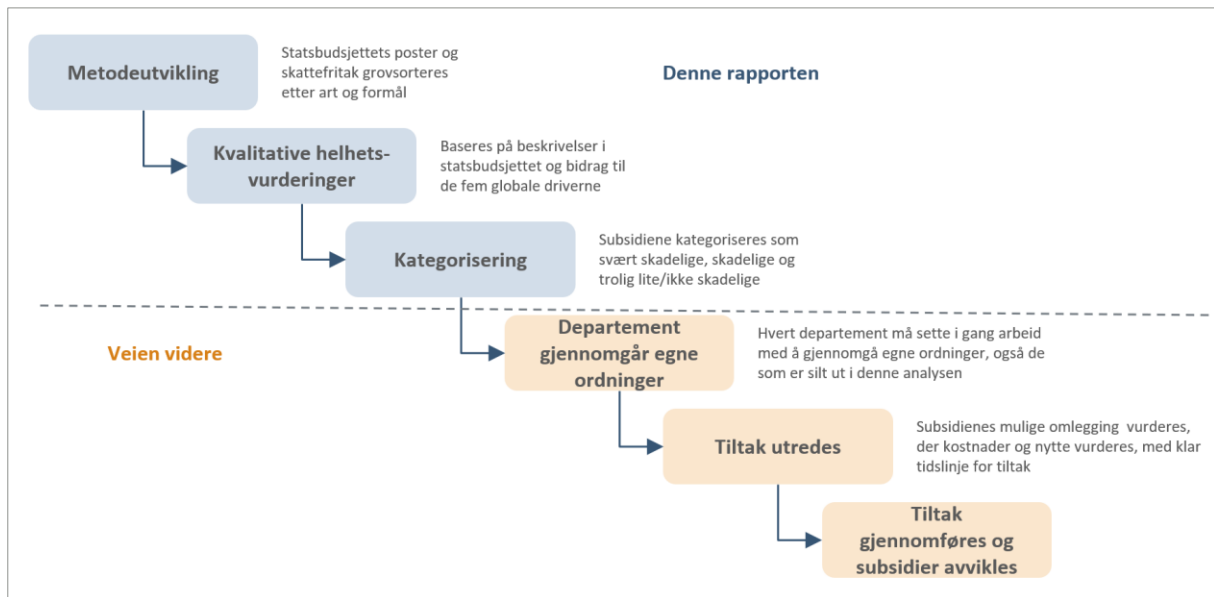
Subsidiene identifiseres ut fra deres sannsynlige negative virkninger. Det er viktig å være klar over at de subsidiene vi definerer som skadelige også kan påvirke naturmangfoldet positivt. For eksempel vil støtte til fornybar energiproduksjon utløse naturinngrep som er negative for naturmangfoldet. Samtidig er formålet med mange av subsidiene at fornybar kraft skal erstatte fossil energi og dermed redusere klimagassutslipp. Ved at metoden *isolerer de negative virkningene*, legger den til rette for et *neste steg*, der en kan vurdere hvordan skadelige subsidieordninger kan erstattes av andre virkemidler som spesifikt hensyntar de positive effektene.

Vi har identifisert 43 subsidier som er skadelige for naturmangfoldet, hvorav 36 vurderes som svært skadelige. Disse er fordelt på ulike sektorer, som landbruk, transport, bygg, fornybar energi og petroleumssektoren.

Subsidiene kan knyttes til følgende departementer, der sektordepartementene er listet opp fra de med størst til minst samlet verdi av subsidier med skader for naturmangfold:

1. Klima- og miljødepartementet
 2. Samferdselsdepartementet
 3. Landbruks- og matdepartementet
 4. Energidepartementet
 5. Nærings- og fiskeridepartementet
 6. Kommunal- og distriktsdepartementet
 7. Forsvarsdepartementet
 8. Utenriksdepartementet
- Finansdepartementet

De identifiserte subsidiene gir et utgangspunkt for at sektordepartementer kan vurdere hvordan subsidiene kan reduseres eller elimineres sammen med eventuelle kompenserende tiltak.

Anbefalinger

I omleggingen av skadelige subsidier anbefaler vi følgende:

- **Redusere svært skadelige subsidier over statsbudsjettet og fjerne svært skadelige skatte- og avgiftsunntak**

Fjerning av subsidier vil kunne innebære målkonflikter. Generelt finnes direkte rettede verktøy for å ivareta fordelingshensyn og å redusere klimagassutslipp i allerede eksisterende virkemiddelapparat. For hver subsidie må det overordnede samfunnsålet med subsidien vurderes (f.eks. klimamålene, bosetting i distriktene, støtte arbeidsplasser, støtte lavinntektsgrupper), og hvordan målene kan nås med andre, mindre eller ikke-miljøskadelige tiltak (f.eks. klimaavgifter, kontantoverføringer, støtte gjennom inntektsskattesystemet, støtte via velferdsordninger). Vurderinger av kompenserende virkemidler krever identifikasjon av berørte grupper, vurderinger av hvorvidt sårbare grupper blir dårligere stilt, og om andre miljøskader øker når subsidien fases ut.

Flere skadelige subsidier gir incentiv til høyere produksjon og forbruk, for eksempel diverse landbruks- og strømstøtteordninger, der subsidiene er ment å kompensere for kostnader. Men ettersom kompensasjonen går gjennom lavere kostnader ved bruk av blant annet energi, svekkes incentivene til å redusere forbruk og naturskade. Støtteordninger bør være direkte rettet mot målgruppen og ikke overføres gjennom produksjon/forbruk. På den måten er bærer kostnadene aktørene møter best mulig informasjon om samfunnskostnadene. Det vil for eksempel si at støtte til husholdninger i Finnmark ikke bør overføres via subsidier til bruk av strøm, og støtte til jordbruket bør ikke gis gjennom fritak fra klimaavgifter, men som direkte overføringer til de gruppene som er ment støttet.

En tydelig plan for utfasingen av subsidier med tidsfrist er viktig for å sikre god kommunikasjon og gjennomføring. Forutsigbarhet er også viktig for å redusere overgangsrisikoen i omstilling til en mer bærekraftig økonomi (jf. [Naturrisikoutvalget](#)).

- **Hensynta naturmangfoldkostnadene i statsbudsjettet**

Når statsbudsjettet utformes, er det ingen systematiske beregninger og vurderinger av skadene på naturmangfold. For å gjøre de riktige avveiningene til de fulle samfunnsøkonomiske konsekvensene av bevilgningene, må staten ta hensyn til de negative konsekvensene. Skader på naturmangfoldet bør i større grad prissettes, og ikke-prissatte virkninger bør inngå på en systematisk og synlig måte i vurderingsgrunnlaget, jamfør det norske og internasjonale arbeidet med å utviklingen av et [naturregnskap](#).

- **Innføre naturavgift**

En hovedårsak til at det store tapet av naturmangfold er at skader på natur er *eksterne kostnader*, som ikke påvirker eller hensyntas av den som påfører skadene. Flere offentlige utredninger og organisasjoner har foreslått innføring av naturavgift (jf. [WWF, Grønn skattekommisjon](#) i 2015, [Skatteutvalget](#) i 2022 og [Klimautvalget](#) i 2023). En naturavgift vil øke kostnadene ved naturskadelige inngrep og redusere lønnsomheten i nedbygging av natur, som utbygging av vindkraft, veier og hyttefelt. Incentiv til utvikling og innovasjon av ulike typer naturvennlige løsninger vil styrkes; i retning av å unngå nedbygging, velge mer arealeffektive prosjekter, bygging på allerede påvirkede (grå) arealer, og flerbruk av arealer tilpasset lokale muligheter og behov. Avgiftsnivået bør variere ut fra naturverdiene som berøres.

Merk at en naturavgift ikke vil erstatte behovet for myndighetenes regulering av arealene gjennom for eksempel plan- og bygningsloven og ulike vernebestemmelser. Naturavgiften kan også gi incentiv til mer effektiv arealbruk selv om tiltak om utbygging allerede er vedtatt.

- **Rydde i svakheter i reguleringer og sikre riktig prising**

Sist, men ikke minst, bør reguleringer og manglende miljøavgifter kritisk gjennomgås. Denne rapporten omhandler offentlige utgifter og unntak fra eksisterende særavgifter, som er skadelige for naturmangfold. Rapporten fokuserer altså på eksisterende virkemidler (med unntak av at vi påpeker manglende naturavgift).

I tillegg er omfattende *mangler på reguleringer og mangler på avgifter på forurensning* av stor betydning for tap av naturmangfold. Av aktuelle eksempler på konsekvenser er skadene på Oslofjordens økosystem, nedgangen i villaksbestanden og deponering av gruveavfall i Førdefjorden. Bak disse eksemplene ligger mangler i forurensningsavgifter/reguleringer, som manglende prising av forurensende utslipp fra fiskeoppdrett, jordbruket og hus- og hytteeiere (kloakk) og gruveselskap. Andre årsaker er eksempelvis tillatelser og konsesjoner til utslipp av miljøgifter, deponering av avfall, konsesjoner til fiskeoppdrett og tillatelser til bunntåling.

Framtidige prisgarantier er ett ytterligere virkemiddel som faller utenfor statsbudsjettet og avgiftssystemet. Prisgarantier til framtidige offshore vindkraftverk er subsidier som ikke framgår av dagens statsbudsjett. Subsidiene vil bli utbetalt flere år frem i tid, etter produksjonsstart, og lenge etter at naturmangfoldet i havet er påført skader under utbyggingen av anleggene.

For å snu reduksjonen i naturmangfoldet, må hele virkemiddelapparatet, også utover de virkemidlene som er vurdert i denne rapporten, gjennomgås og justeres.

1. Innledning og bakgrunn

[FNs Naturavtale](#) ble vedtatt i desember 2022, og i juli 2023 hadde 193 land inkludert Norge sluttet seg til avtalen. Avtalen skal bidra til å stoppe den menneskelige ødeleggelsen av naturen, og starte med gjenoppretting av det som allerede har gått tapt. Avtalen er et sentralt tiltak for å stoppe det pågående globale tapet av biologisk mangfold og redusere trusselen dette utgjør for natur og menneskelig velferd.

I henhold til [Mål 18 i Naturavtalen](#) har Norge sluttet seg til følgende: «*Innen 2025 identifisere og, innen 2030, eliminere, gradvis avskaffe eller endre insentiver, herunder subsidier, som er skadelige for naturmangfold...*». Formålet med denne rapporten er å utvikle og anvende en metode for å kunne identifisere slike subsidier som er skadelige for naturmangfoldet.

Tapet av biologisk mangfold er en følge av at vi historisk sett har kunnet dyrke mark og ta ut ulike typer naturressurser, og etter hvert har bygget ned arealer med veier og bygninger med få restriksjoner. Selv om naturen fortsatt ses på som reserveareal for nedbygging, er også arealbruken blitt mer regulert. I økonomisk terminologi vil vi si at *prisen på arealbruk har gått fra null til å bli positiv (dvs. en kostnad)* gjennom reguleringer og vern. Den akselererende negative utviklingen i artsmangfoldet er imidlertid et signal om at kostnaden ved å bygge ned naturareal fremdeles er for lav.

I tillegg til mangel på reguleringer og prising av arealer er det mange støtteordninger som har motsatt effekt. Dette er subsidier *som gjør det lønnsomt* å skade naturmangfoldet. Slike subsidier kan være vanskelige å adressere. Selve subsidien er rettet mot andre mål; som næringsutvikling (eksempelvis mange støtteordninger til landbruket og industrien), støtte til fornybar energiproduksjon (vannkraft, vindkraft), og bygging av infrastruktur (vei og bane som krever nedbygging av naturarealer).

I dette prosjektet har vi utarbeidet en trinnvis metode for å identifisere subsidier som er skadelige for naturmangfold. Vi har tatt utgangspunkt i OECDs anbefaling om en kvalitativ tilnærming til vurderingene, og brukt Naturpanelets rammeverk som identifiserer fem hovedkategorier av direkte drivere av naturkrisen for å beskrive skadepotensialet. Metoden etablerer en oversiktlig framgangsmåte for å trekke ut skadelige subsidier fra det statlige virkemiddelapparatet, der vi tar utgangspunkt i hele statsbudsjettet, indirekte skatter og unntak og mangel på avgifter.

Metoden leder fram til et enkelt og systematisk informasjonsgrunnlag for vurderinger av politikkenringer for å eliminere, avskaffe eller endre de identifiserte subsidiene innen 2030, jfr. Mål 18 i Naturavtalen.

Tekstboks 1.1: Endringer i internasjonale regelverk som kan påvirke norsk arbeid med naturmangfold

De siste årene har ulike sammenslutninger av land vedtatt politikk eller signert avtaler som bygger opp under FNs naturavtale. Internasjonale regelverk kan påvirke Norge direkte gjennom EU-direktiver og andre forpliktelser. Ikke minst vil det være nødvendig for norske næringsliv og myndigheter at vi tilpasser oss internasjonale standarder for å være en attraktiv handelspartner, og være et foregangsland. Følgende endringer er særlig relevante:

- [EU's Biodiversity Strategy](#), vedtatt i 2020, legger opp til å øke bruken av midler på tiltak som bidrar positivt til biologisk mangfold, deriblant gjennom økte midler til naturbaserte løsninger. Så langt er arbeidet med strategien primært rettet mot endringer i lovverk, deriblant den nylig vedtatte [Nature Restoration Law](#). Loven skal sikre bindende forpliktelser for å restaurere økosystemer.
- I 2022 vedtok WTO [forbud mot subsidier til fiskeri](#) som bidrar til overfiske og ødeleggelse av marine økosystemer. Norge signerte avtalen februar 2024. Ifølge Stortinget vil avtalen medføre [endringer i eksisterende subsidieordninger](#). Den endelige avtalen er imidlertid [ikke trådt i kraft](#), blant annet fordi skadelige subsidier ikke er identifisert.

Samtidig er det andre forhold som tilsier en forsinkelse i EU-landenes arbeid med å eliminere naturmangfoldskadelige insentiver ([Mål 18 i Naturavtalen](#)). Den europeiske kommisjonen har nylig igangsatt et [arbeid med å vurdere de administrative kostnadene](#) for bønder av EUs regler og nasjonale regler. I den forbindelse har mange land foreslått å nedjustere miljøkravene i EUs landbrukspolitikk (CAP Strategic Plans). Frankrike har for eksempel [vedtatt politikk](#) som avviker fra planen om reduserte subsidier til diesel i landbruket.

2. Begrepsavklaringer og avgrensninger

Her beskriver vi noen sentrale begreper og metodevalg som har betydning for hvordan de skadelige subsidiene identifiseres.

2.1 Definisjoner

- **Naturmangfold:** Naturmangfold er i [Naturmangfoldloven](#) beskrevet som «...naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser...». Det vil si at naturmangfold omfatter både biologisk mangfold, økologiske prosesser som for eksempel energi-, vann- og karbonkretsløp, og ikke-biologiske naturkvaliteter.
- **Subsidier som er skadelige for naturmangfold:** Vi definerer subsidier som er skadelige for naturmangfold som offentlig økonomisk støtte som gir insentiver¹ til handlinger som er negative for naturmangfold. Definisjonen omfatter også manglende prising av miljøskader.²
- **Naturareal:** Med *naturareal* mener vi *lite eller klart endret natur* (urørt eller noenlunde intakt natur, inkludert semi-naturlig mark, som naturbeitemark og kystlynghei), som definert i NiN 3.0 [Artsdatabanken](#). *Sterkt endret natur* utgjør resten av arealene, som kan være alt fra bygg og asfalt til plener, tett skogplantasje og intensivt dyrka mark. Endringer i sterkt endret natur antas å ha lite eller ingen negativ påvirkning på naturmangfold. Merk at restaurering av slike arealer kan gi positive effekter på naturmangfoldet, selv om dette ikke diskutert i denne rapporten.

2.2 Valg og avgrensninger

Det er nødvendig å gjøre en del valg og avgrensninger for å kunne identifisere de subsidiene som framstår som mest skadelige:

- 1) **Metoden vektlegger de skadelige virkningene av subsidier:** De identifiserte skadelige subsidiene kan også ha positive virkninger på naturmangfold. Vi forsøker *ikke* å vekte positive og negative virkninger mot hverandre, men fokuserer på å kartlegge de negative. Eksempler er støtte til vindkraft, der vi ser på negative virkninger knyttet til naturinngrep, og støtte til elbiler, som øker etterspørselen etter fornybar kraft. På den andre siden kan både økt produksjon av vindkraft og økt elbilandel bidra til reduserte klimagassutslipp. Formålet med metoden er å komme nærmere identifikasjon av *de ordningene som kan endres for å redusere skadene på naturmangfoldet*. De positive virkningene må vurderes i egne analyser av direkte og indirekte effekter som følge av reduksjoner i de skadelige subsidiene. Deretter må egne virkemidler som balanserer hensynene vurderes. Når omlegging av subsidiene utredes, bør også de positive virkningene inngå. Våre analyser utgjør derfor ikke i seg selv tilstrekkelig selvstendig kunnskapsgrunnlag til å anbefale utfasing av subsidier, men er ment som et første skritt som må suppleres med og avveies mot analyser av positive effekter av subsidiene og eventuelle alternative virkemidler.
- 2) **Metoden fanger de negative og direkte virkningene:** I tråd med [Mål 18](#), legger metoden opp til å *starte med de mest skadelige subsidiene*. I tillegg kan de samme subsidiene også ha åpenbare positive virkninger for klima, miljø og fordelingen i befolkningen, både direkte og indirekte gjennom for eksempel endret forbruk,

¹ Et insentiv er noe som motiverer mennesker /bedrifter til handling. Insentiver kan påvirke adferd og valg gjennom å gjøre et alternativ mer å foretrekke enn et annet, se [snl.no/insentiv](#).

² Våre definisjoner og konkretiseringer er i tråd med øvrig litteratur relatert til miljøskadelige subsidier (se for eksempel [OECD](#), [Bruvoll et al. \(2012\)](#), [Bruvoll og Vennemo \(2014\)](#)) Definisjonen følger også [forarbeidet til Mål 18](#), som skiller mellom subsidier og administrative virkemidler, og vektlegger reduksjoner i omfanget av subsidier målt i kroner.

produksjon og handel. I utgangspunktet vil *alle* typer støtteordninger og offentlige utgifter kunne stimulere til økt forbruk som kan medføre belastninger på naturen, enten direkte eller gjennom verdikjeden, og de samlede ringvirkningene av støtteordninger inkludert positive virkninger kan være store både i positiv og negativ retning. Denne metoden vektlegger de mest tydelige negative første- og andreordens effektene. For å avdekke totale ringvirkninger, kan ringvirkningsanalyser gjennomføres i neste steg, for eksempel ved bruke av verdikjedede kryssløpsmodeller.

- 3) **Metoden dekker i første rekke norske konsekvenser:** Norske subsidier er oftest mest direkte skadelige for norsk naturmangfold. Skaden på naturmangfoldet i andre land fra norske subsidier er hovedsakelig knyttet til verdikjedene, og til det generelt høye forbruksnivået i Norge, se forrige punkt. Med den overordnede metodikken som testes ut i denne rapporten, har vi ikke informasjon om hvordan de ulike offentlige utgiftene påvirker handel (hvilke land som påvirkes, og hvilke sektorer og naturkvaliteter) og dermed naturkonsekvenser. Imidlertid vurderes konsekvensene for utslippene av klimagasser, der relevansen først og fremst er knyttet til den samlede globale skaden, se neste punkt.
- 4) **Klimagassutslipp er relevante for globalt naturmangfold:** Vi bruker Naturpanels klassifisering av påvirkningsfaktorer i fem hovedgrupper av direkte globale drivere for naturendringer som vurderingsgrunnlag i denne rapporten (omtalt i kapittel 3.6), der klimaendringer er én av fem drivere. Vi vektlegger klimagasser som driver for *globale* skader på naturmangfold *generelt*. Som nevnt ovenfor kan vi ikke spesifisere hvilke typer naturverdier i hvilke land som blir skadet av våre klimagassutslipp. Det er enda mer krevende å isolere effektene av subsidiene på enkeltland, det vil si effekter norske utslipp vil ha for naturmangfoldet i Norge.³ Imidlertid vil *summen av all global skade* kunne være betydelig. Klimagassutslipp er derfor viktige som skadeårsak for globalt naturmangfold.⁴
- 5) **Det er usikkerhet rundt de identifiserte skadelige subsidiene:** I rapporten gjøres en første utsortering og rangering av skadelige subsidier. Vi understreker usikkerheten i vurderingene, som vi er inne på i punktene over. Tolkningen av skadelige subsidier er at disse er *potensielt* skadelige. Vår anbefaling i neste steg er at konsekvensene av de identifiserte skadelige subsidiene analyseres mer konkret, i tillegg til at det vurderes om flere subsidier burde være med i denne gruppen.

³ Norske utslipp av klimagasser utgjør mindre enn 1 promille av globale utslipp, og norsk landjord utgjør 3 promille av verdens landareal. Virkningene av norske utslipp på norsk natur er derfor marginal. Men det gir mening å vurdere norske utslipps aggregerte virkninger globalt.

⁴ Noen subsidier kan påvirke naturtap nesten umiddelbart, mens subsidier som reduserer klimagassutslipp har tiår eller hundreårs horisont. Det haster mest for naturmangfoldet å redusere det akutte naturtapet.

3. Metode for identifisering av subsidier

I dette kapitlet beskrives grovsorteringen av hvilke poster på statsbudsjettet, og hvilke mangler i skattesystemet, som vurderes som skadelige for naturmiljøet.

3.1 Om metoden

Metoden bygger på en gjennomgang av i utgangspunktet all økonomisk støtte, som omfatter om lag 1600 poster på statsbudsjettet, og støtteordninger i kommunal sektor. Videre omfattes støtte gjennom særavgiftene, da særlig støtte gjennom unntak fra særavgifter. Videre vurderes manglende prising av skader på naturmangfold.

Subsidiene i statsbudsjettet identifiseres gjennom en trinnvis grovsortering der vi sorterer ut ikke-relevante subsidier med utgangspunkt i de 1600 postene. I grovsortering 1 sorterer vi ut poster etter postenes art (til sammen 840 poster, avsnitt 3.3.1). I Grovsortering 2 sorterer vi ut poster etter postenes overordnede formål (avsnitt 3.3.2). Regionale og kommunale støtteordninger vurderes etter samme prinsipp, men i praksis i ett trinn siden disse er færre og likeartede (avsnitt 3.4). Tilsvarende gjelder for subsidier gjennom skattesystemet som sorteres i ett trinn (avsnitt 3.5).

Deretter rangeres de gjenstående relevante subsidiene etter *Svært skadelige*, *Skadelige* og *Trolig mindre skadelige* subsidier (avsnitt 3.6). I kapittel 4 beskrives de subsidiene som rangeres som *Svært skadelige* og *Skadelige*.

Følgende fargekoder benyttes videre i rapporten:

Relevante etter Grovsortering 1	Svært skadelige eller skadelige subsidier	Svært skadelige subsidier
		Skadelige subsidier
	Tvilstilfeller / trolig lite skadelige subsidier	

3.2 Operasjonalisering av skadesubsidier

Vi deler naturmangfoldskadelige subsidier (*skadesubsidier*) i to hovedgrupper:

- *Skadesubsidie type A*: Økonomisk støtte bevilget over statsbudsjettet eller andre offentlige budsjetter.
Kilder:
 - Statens utgifter, med alle poster på statsbudsjettet ([Prop. 1S \(2023-2024\)](#))
 - Søknadspliktige støtteordninger for kommuner og fylkeskommuner [regionalforvaltning.no](https://www.regionalforvaltning.no)
- *Skadesubsidie type B*: Unntak fra fiskale skatter og mangel på prising av eksterne kostnader.
 - Fiskale skatter har til formål å skaffe inntekter til staten. *Unntak fra fiskale skatter* kan betraktes som subsidier. Særavgifter brukes blant annet til å korrigere for eksterne kostnader.
Kilde:
 - Unntak fra fiskale skatter ([Prop. 1 LS 2023-2024](#))

- Med eksterne kostnader menes her skader på natur og miljø når de som påfører skadene ikke belastes for kostnadene, for eksempel gjennom avgifter. *Mangel på prising av eksterne kostnader* er i prinsippet en subsidie til de aktørene som påfører kostnadene.

I mange tilfeller vil naturmangfold rammes av begge typene subsidier, som for eksempel både støtteordninger som øker utbygging av vind- og vannkraft og manglende naturavgifter for sårbare naturarealer.

3.3 Skadelige subsidier i Statsbudsjettet

I grovsorteringen av statens overføringer har vi tatt utgangspunkt i hele statsbudsjettet.

Utgiftene over Statsbudsjettet 2024 er på 1883 mrd. kroner, fordelt på om lag 1600 poster ([Prop. 1S \(2023-2024\)](#)). Disse er fordelt på fire avdelinger og post-grupper fra 1-100, se Tabell 3.1. Via departementene overføres budsjettet gjennom detaljerte bevilgninger til ulike formål i samfunnet.

Tabell 3.1: Gruppering av statsbudsjettets utgifter

Utgifter	Post	Type post
Avdeling 1	1-29	Statens egne driftsutgifter (drift av departementer, etater, osv.)
Statens egne driftsutgifter	01	Alle ordinære driftsutgifter til lønn, varer og tjenester
	21	Spesielle driftsutgifter
	24	Driftsresultat
Avdeling 2	30-49	Nybygg, anlegg, mv. (statlige byggeprosjekter, utstyrsanskaffelse, osv.)
Nybygg, anlegg mv.	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold av investeringsmessig karakter
	49	Kjøp av fast eiendom
Avdeling 3	50-89	Overføringer til andre, herunder tilskudd
Overføringer til andre	50-59	Overføringer til andre statsregnskap
	60-69	Overføringer til kommuneforvaltningen
	70-85	Andre overføringer (tilskudd)
	88-89	Renteutgifter og valutakurstap
Avdeling 4	90-99	Utlån, statsgjelden
Utlån, statsgjeld mv.	90-94	Utlån, leieboerinnskudd, annet
	95	Kapitalinnskudd
	96	Aksjer
	97-99	Avdrag på statsgjeld

Kilde: Statens kontoplan for statsbudsjettet og statsregnskapet [R-101/2022](#)

Grovsorteringen er gjort i to trinn: først etter postenes art, deretter etter postenes overordnede formål.⁵

⁵ Informasjon om postene er strukturert i Excel og tilgjengeliggjort for WWF. Databasen omfatter informasjon om:

- Post (se Tabell 3.1, poster gjelder for både departement og kapitler)
- Kapittel (formål)
- Departement
- Navn på posten
- Kroneverdi

3.3.1 Grovsortering 1: Etter postenes art

Postene i Statsbudsjettet er sortert i fire Avdelinger etter postens art. Ut fra denne inndelingen sorterer vi ut statens egne driftsutgifter (Avdeling 1). Disse postene skal dekke utgifter til lønn, varer og tjenester, spesielle driftsutgifter, drift og vedlikehold og driftsresultat for forretningsdriften. Vi anser at disse ikke har vesentlige direkte virkninger for naturmangfold. Videre sorterer vi ut utgifter til utlån og betjening av statsgjelden (Avdeling 4), som omfatter utlån og gjeld, som heller ikke anses å være relevante. Etter denne grovsorteringen gjenstår Avdeling 2 og 3 (postene 20-89) med hhv. 81 og 679 poster, til sammen 760 poster (rød kategori, se Tabell 3.2).

Tabell 3.2: Grovsortering 1 – etter avdeling på Statsbudsjettet

Avdeling 1 Statens egne driftsutgifter
Avdeling 2 Nybygg, anlegg mv. (81 poster)
Avdeling 3 Overføringer til andre (679 poster)
Avdeling 4 Utlån, statsgjeld mv.

3.3.2 Grovsortering 2: Etter postens overordnede formål

I neste trinn har vi vurdert de gjenstående 760 postene (Avdeling 2 og 3) etter deres formål. Av disse har vi trukket ut postene vi mener er potensielt mest skadelige for naturmangfold (rød kategori, se Tabell 3.3).

De resterende postene deler vi i de som mest sannsynlig er lite eller ikke skadelige, eller positive for naturmangfold, og en gruppe som ligger i grenseland (tvilstilfeller).

Tvilstilfellene er de postene som er mest relevante å studere nærmere etter gjennomgang av postene i rød kategori. Tvilstilfeller er subsidier som ikke tydelig medfører en vesentlig skade på naturmangfoldet, eller kun er skadelige under visse betingelser. Eksempler på tvilstilfeller inkluderer bistandsposter. Bistand er ofte fordelt i brede kategorier etter land eller regioner, og midlene kan viderefordes til lokale organisasjoner. Disse organisasjonene kan potensielt bruke midlene på en måte som er skadelig for naturmangfoldet (i andre land). Det samme gjelder tilskudd til organisasjoner, investeringsfond og kommuner. Hvorvidt disse subsidiene medfører skade på naturen, avhenger av hvordan mottakerne bruker midlene, noe som kan variere fra år til år. For å utelukke skade på naturmangfold fra disse postene er det nødvendig med grundige undersøkelser.

Tabell 3.3: Grovsortering 2 – etter postens overordnede formål

Skadelige eller svært skadelige for naturmangfold (29 poster)
Tvilstilfeller, skadelige under visse forutsetninger (233 poster) ⁶
Trolig lite/ikke skadelige, evt. positive for naturmangfold (499 poster)

Sorteringen av poster bygger på kvalitative helhetsvurderinger av følgende:

- Beskrivelser av poster i statsbudsjettet og mer detaljerte beskrivelser i [Statens kontoplan](#).
- Vurderinger av om posten i vesentlig grad bidrar til minst én av de fem driverne for naturendringer, beskrevet kapittel 3.6. Som del dette vurderer vi at overføringer til tjenesteytende aktiviteter/næringer har lite påvirkning på naturmangfold, blant annet:
 - Administrasjon/drift av foretak, institusjoner og organisasjoner
 - Informasjonsarbeid og medier

⁶ Se eksempler i Vedlegg

- Undervisning, utdanning, kompetanseheving og arbeidsmarkedstiltak
- Kulturelle aktiviteter, aktiviteter knyttet til trossamfunn, språk og minoriteter
- FoU og utredninger
- Helse- og omsorgstjenester
- Kontantutbetalinger og rimelige tjenester til privatpersoner med svak økonomi
- Vurderingene i Menon Economics (2020). En stor del av postene er allerede vurdert i denne rapporten.

Etter denne sorteringen vurderer vi et mindre antall poster som skadelige eller svært skadelige for naturmangfold (rosa), og som skal rangeres i avsnitt 3.6. De øvrige utgiftspostene (blå) vurderes som generelt trolig lite skadelige, nøytrale, eller ha positiv virkning på naturmangfold, og forfølges ikke videre i denne analysen.

Sorteringen skjer i et regneark-basert verktøy, og metodikken legger opp til å endre rangering når mer informasjon tilsier revurderinger.

3.4 Skadelige regionale og kommunale subsidier

De fleste regionale og lokale subsidier som tildeles av kommuner og fylkeskommuner finansieres over statsbudsjettet, og dekkes dermed i vår gjennomgang av statsbudsjettet.

Vi har også gått gjennom Kommunal- og moderniseringsdepartementets portal for **søknadspliktige støtteordninger** for kommuner og fylkeskommuner (regionalforvaltning.no). Portalen gir en oversikt over 194 gjeldende tilskuddsordninger som forvaltes av kommuner og fylkeskommuner.

Av disse ordningene vurderer vi at 122 ordninger (blant annet knyttet til tjenesteytende aktiviteter, opplæring og liknende) ikke er relevante for naturmangfold.

De resterende 72 ordningene er næringsrettede støtteordninger. Av disse er 62 knyttet til tilskudd via kommunale næringsfond og 10 er knyttet til tilskudd til tilrettelegging for landbruket. Midler til tilrettelegging for landbruket skal generelt styrke verdiskapingen i næringen, og kan være rettet mot både økologisk og konvensjonell drift.

Hvorvidt de næringsrettede tilskuddene er skadelig for naturmangfold avhenger av hvilke prosjekter som får støtte. Type prosjekt kan variere over tid, og det er heller ikke lett tilgjengelig informasjon. Vi vurderer derfor ordningene som tvilstilfeller, som ikke har tydelige virkninger for naturmangfold. De faller i samme kategori som de postene på statsbudsjettet vi vurderer som tvilstilfeller eller lite/ikke skadelige, eventuelt positive for naturmangfold (blå kategori, jamfør avsnitt 3.3):

Tvilstilfeller, skadelige under visse forutsetninger (72 poster) ⁷
Trolig lite/ikke skadelige, evt. positive for naturmangfold (122 poster)

Kommunale ordninger som er finansiert over statsbudsjettet/departementene vil også være en del av vurderingen i kapittel 3.3. For eksempler er ordninger som *Tilskudd til fylkesveier* en del av statsbudsjettet.

3.5 Skadelige subsidier ved unntak fra skatter og manglende prising

Vi har vurdert unntak fra skatter og avgifter med utgangspunkt i skatteproposisjonen ([Prop. 1 LS Skatter og avgifter](#)) og tidligere vurderinger av Menon Economics (2020). På samme måte som for bevilgningene over

⁷Se eksempler i Vedlegg

offentlige budsjetter sorteres ut ordninger som er generelt rettet mot økt økonomisk aktivitet, men som ikke kan knyttes direkte til økt belastning på naturmangfold.⁸ Tabell 3.4 oppsummerer de aktuelle unntak fra skatter og avgifter som vurderes som skadelige for naturmangfold.

Tabell 3.4: Subsidier gjennom unntak fra skatter og manglende prising av eksterne kostnader som kan påvirke naturmangfold negativt gjennom endret arealbruk

Tema	Type fritak eller mangel på avgift
Potensielt økt produksjon av fornybar energi	Fritak for elavgift for kjemisk reduksjon, elektrolytiske, metallurgiske og mineralogiske prosesser, veksthusnæringen og skinnegående transportmidler og i tiltaksone i Troms og Finnmark
	Redusert elavgift-sats for Industrien ellers, fjernvarme, landanlegg for petroleumsvirksomheten, store datasentre, skip i næring
	Subsidier av elbiler, ladbare hybridbiler og skinnegående transport (se også Tabell 4.3)
	Momsfritak for elektrisk kraft for husholdninger i Nord-Norge
Landbruk	Direkte utgiftsføring av skogsveiinvesteringer, skattefritak for investeringer, skogfondordningen, fritak fra prising av klimagassutslipp
Petroleumsnæringen	Refusjonsordning for letekostnader, investeringsfradrag i særskatt
Flere: Naturskadelig bruk av naturarealer og forurensning	Mangel på avgift ved skader på naturmangfold

Kilder: Prop. 1 LS 2023-2024

En rekke av subsidiene er skadelige gjennom skader knyttet til **økt produksjon av fornybar energi**. Reduserte elavgifter til en rekke sektorer og formål er en prisstøtte til forbruk av energi. Reduserte kostnader gir insentiver til økt forbruk, som igjen stimulerer til økt utbygging av vann- og vindkraft, som har klare negative konsekvenser for naturareal og naturmangfold. Videre inkluderes de skatteordningene som mest tydelig er rettet mot økt nedbygging og påvirkning på naturareal i **landbruket**, og klimautslipp. Den tredje gruppen er rettet mot økt aktivitet på havbunnen i **petroleumsnæringen**.

Videre framholder vi **manglende prising av skader på naturmangfold**. For de fleste naturinngrep er skaden kostnadsfri, eller kostnaden for utbygger er lavere enn verdien sett fra et bærekraftig perspektiv. Så lenge verdiene ikke hensyntas av det offentlige gjennom prising, vern eller andre reguleringer, vil de naturskadelige aktivitetene i prinsippet være subsidiert. Utbygging av vindkraft, statlig, fylkeskommunal og kommunal veibygging, kraftutbygging og fiskeoppdrett er regulert gjennom konsesjonsprosesser, kommunale arealplaner og søknadsprosesser, men utbyggere som får tillatelser og konsesjoner belastes ikke naturinngrepene og forurensningene som skader naturmangfoldet. Tilgang til nedbygging eller annen forringelse av naturverdier uten å måtte betale kompensasjon kan dermed betraktes som subsidier gitt av stat og kommuner.

3.6 Rangering av identifiserte subsidier

I vurderingene av de identifiserte skadelige subsidiene følger vi prinsipper for rangering av miljøskade utarbeidet av OECD (2022), som også er anbefalt i [forarbeidet](#) til FNs konvensjon om biologisk mangfold sitt Mål 18.

⁸ Dette inkluderer en rekke særfradrag, unntak fra avgifter og moms, fordeler knyttet til kapitalbeskatning, forhøyede avskrivningssatser som støtter investeringer og aktiviteter i oljesektoren, landbruk og fiske.

Fremgangsmåten innebærer en kvalitativ vurdering av subsidier, hvor subsidiene vurderes med et trafikklyssystem.

Etter OECDs prinsipper rangeres de identifiserte subsidiene fra i tre grupper: *Svært skadelige*, *skadelige* eller *Trolig lite/ikke skadelige* for naturmangfold. I den siste gruppen er generelt de som vurderes ikke å påvirke naturarealer (land, sjø/havbunn), og subsidier som er av mer generelt støttende for en næring uten at naturarealer er direkte påvirket.

Tabell 3.5: Rangering av kategoriserte subsidier

Grovsortering		Rangering
Skadelige eller svært skadelige for naturmangfold (42)		Svært skadelige (35)
		Skadelige (7)
Tvilstilfeller, skadelige under visse forutsetninger		Tvilstilfeller / trolig lite skadelige
Trolig lite/ikke skadelige, evt. positive for naturmangfold		

Det overordnede grunnlaget for denne vurderingen er antatt skade på naturmangfold etter *FNs naturpanels definerte direkte globale drivere for naturendringer*, se Tekstboks. 3.1. Det er stor grad av overenstemmelse mellom hvilke drivere som har stor effekt på naturmangfold i norske hoved-økosystem og FNs naturpanel sin beskrivelse av drivere på globalt nivå (NINA, 2020).

Tekstboks 3.1: FNs naturpanels direkte globale drivere for naturendringer, i den rekkefølgen FNs naturpanel har definert fra viktigste til mindre viktige drivere

Arealbruksendringer

Menneskelige aktiviteter endrer terrestriske og marine habitater, og påvirker dermed naturmangfoldet. I Norge kan dette for eksempel sees gjennom nedbygging av natur for boligområder, veier, industri, eller landbruksarealer. Skogbruk og landbruk regnes også inn under arealbruk. I våre vurderinger av arealbruksendringer som kan ha negative effekter på naturmangfoldet har vi fokusert på aktiviteter som medfører økt bruk av naturlige og seminaturlige arealer. Vi har valgt ikke å fokusere på omdisponering av allerede utbygde områder, men vi noterer at flerbruk, mer effektiv arealbruk, restaurering og ulike tiltak for mer natur på slike områder kan gi positive effekter for naturen. Norsk arealforvaltning er desentralisert, og styres særlig gjennom kommunenes planer og forvaltning.

Overhøsting

Denne driveren innebærer direkte høsting av vill flora og fauna. I Norge er særlig overfiske samt jakt og fangst av ville dyr eksempler på denne driveren, men høsting av ville planter og andre naturressurser kan også være eksempler. Overvåking og forvaltningsplaner er myndighetenes viktigste virkemidler for å legge til rette for en bærekraftig utnyttning av naturressursene og unngå overhøsting av populasjoner og andre naturressurser.

Klimaendringer

Klimaendringer som følge av klimagassutslipp påvirker økosystemene gjennom å endre temperatur, nedbørsmønstre og ekstremværhendelser. Økt havforsuring på grunn av høyere CO₂-nivåer påvirker også marine økosystemer, som korallrev og planktonpopulasjoner som er viktige for næringskjeden. Klimagassutslipp reguleres primært gjennom Grønn bok i statsbudsjettet.

Forurensning

Forurensning innebærer utslipp av skadelige stoffer i miljøet. I Norge inkluderer dette problemer som utslipp av nitrogen og fosfor fra landbruket og havbruket som kan føre til eutrofiering av vassdrag og fjorder, plastforurensning i havet som truer marine arter, utslipp til vassdrag og fjorder fra industri og bergverk, og luftforurensning fra transport og industri. Lys- og lydforurensning inngår også i denne typen påvirkning. Forurensning reguleres gjennom ulike typer utslippstillatelser.

Fremmede arter⁹

Arter som er innført til et nytt område kan forstyrre økosystemer og utkonkurrere lokale arter. Eksempler i Norge inkluderer spredningen av mink, som truer bestander av sjøfugler ved å røve reir, og fremmede plantearter som hagelupin og parkslirekne, som kan dominere og forandre lokale økosystemer ved å utkonkurrere stedegen flora, og spredning av fremmede fiskearter, fiskesykdommer og genetisk forurensning av laksestammene fra utsetting av fisk og akvakultur. [Kapittel IV i naturmangfoldloven](#) og en egen [forskrift](#) skal sørge for at vi unngår at innførsel, utsetting og omsetning av fremmede organismer skader naturmangfoldet.

⁹ Klima- og miljødepartementet har et hovedansvar for regulering av fremmede arter. [Kapittel IV i naturmangfoldloven](#) og en egen [forskrift etter naturmangfoldloven](#) skal sørge for at vi unngår at innførsel, utsetting og omsetning av fremmede organismer skader naturmangfoldet.

4. Subsidier som vurderes skadelige for naturmangfold

I dette kapitlet gjennomgår vi postene i statsbudsjettet som er identifisert som skadelige for naturmangfold, gradert etter om de er *svært skadelige* eller *skadelige*. Innenfor hver post som vurderes videre ligger generelt mange underposter, der bare deler av posten inneholder skadesubsidier. At en post er vurdert som skadelig betyr altså ikke at hele posten er skadelig, men at det er elementer i støtten som er skadelig eller svært skadelig for naturmangfold.

Det er altså ikke nødvendigvis en sammenheng mellom omfanget av posten i kroner og konsekvensen for naturmangfold. Oversikten er et utgangspunkt for videre vurdering av de mest alvorlige subsidieordningene og hvordan elementer i disse kan fases ut eller reduseres for å minke skaden på naturmangfold.

Bevilgninger innenfor enkeltsubsidier kan også ha positive virkninger på naturmangfold. Grovsilingen er nødvendig for å snevre inn det store antallet poster til de som er mest viktig å fokusere på i arbeidet med å redusere omfanget av skadesubsidier.

Det første avsnittet gir en oversikt over de skadelige postene, mens påfølgende avsnitt gir en nærmere beskrivelse av postene og konsekvenser for naturmangfold i ulike sektorer. Vi bygger beskrivelsene av skade på naturmangfold i stor grad på vurderingene som ble gjort i Menon Economics (2020), som fortsatt er gyldige. Beskrivelse av formål med budsjettpostene er stort sett hentet fra respektive departementers Prop. 1.

4.1 Identifiserte skadelige poster i statsbudsjettet

Vi vurderer 23 av postene på statsbudsjettet til å (inneholde elementer som vil) være *svært skadelige*, som vist i Tabell 4.1. Generelt innebærer postene eller deler av postene betydelige arealbruksendringer i naturarealer (*lite eller noe endret natur*), enten direkte, gjennom aktiviteter i landbruket, bygging av nye veier og nye bygg, eller indirekte gjennom at for eksempel støtte til utbygging og til forbruk av elektrisk kraft øker behovet for økt utbygging av vind- og vannkraft. Disse postene antas også i stor grad å påvirke klimaendringer, forurensning og fremmede arter.

Disse postene er særlig relevante å gå nærmere inn på, for først å sortere ut eventuelle ikke-relevante deler av posten, og deretter vurdere tiltak for å utfase de mest skadelige bevilgningene. For eksempel må det vurderes om investeringer i infrastruktur omfatter nye traséer, eller gjenbruk av eksisterende veier og baner, og tilsvarende om nybygg er i naturarealer eller ved rivning og nybygg på allerede nedbygde arealer.

Vi vurderer 7 av postene på statsbudsjettet som *skadelige*, som vist i Tabell 4.2. Generelt er disse postene vurdert å ha mindre sikker påvirkning på naturarealer, mens de bidrar indirekte til mer transport og dermed bygging av vei og bane, klimagassutslipp og forurensning. Disse er svært relevante å gå nærmere inn i, for å sortere ut eventuelle ikke-relevante deler av posten, og vurdere tiltak for å utfase de mest skadelige bevilgningene.

Tabell 4.1: Statsbudsjettets utgiftsposter vurdert som *svært skadelige* for naturmangfold, sortert etter størrelse på budsjettposten (mill. kroner, 2024)

Navn	Departement	Sektor	Mill. kroner
Kjøp av infrastrukturtenester - investeringer (kap. 1352, post 73)	SD	Transport	17 366
Direkte tilskudd (kap. 1150, post 74)	LBD	Jordbruk	16 140
Riksveiinvesteringer (kap. 1320, post 30)	SD	Transport	10 350
Stønad til husholdninger for ekstraordinære strømutfgifter (kap. 1820, post 75)	ED	Energi	9 750
Tilskudd til Nye Veier AS (kap. 1321, post 70)	SD	Transport	6 508
CO2-kompensasjonsordning for industrien (kap. 1420, post 74)	KLD	Energi	6 447
Pristilskudd (kap. 1150, post 73)	LBD	Jordbruk	5 803
Overføring til Klima- og energifondet (kap. 1428, post 50)	KLD	Energi	5 662
Videreføring av ordinære byggeprosjekter (kap. 2445, post 33)	KDD	Bygg	5 306
Nybygg og nyanlegg (kap. 1710, post 47)	FD	Bygg	4 736
Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter (kap. 1332, post 63)	SD	Transport	2 572
Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond (kap. 1150, post 50)	LBD	Jordbruk	2 332
Fornybar energi (kap. 162, post 72)	UD	Energi	1 019
Nyanlegg og større vedlikehold (kap. 916, post 30)	NFD	Bygg	904
Videreføring av brukerfinansierte byggeprosjekter (kap. 2445, post 34)	KDD	Bygg	850
Rentekompensasjon for transporttiltak i fylkene (kap. 1320, post 61)	SD	Transport	376
Markedstiltak (kap. 1150, post 70)	LBD	Jordbruk	341
Prosjektering og igangsetting av brukerfinansierte byggeprosjekter (kap. 2445, post 32)	KDD	Bygg	277
Igangsetting av byggeprosjekter (kap. 530, post 31)	KDD	Bygg	169
Stønad til jordbruks- og veksthusnæringen for ekstraordinære strømutfgifter (kap. 1142, post 75)	LBD	Energi	102
Igangsetting av ordinære byggeprosjekter (kap. 2445, post 31)	KDD	Bygg	100
Tilskudd til skog-, klima- og energitiltak (kap. 1149, post 73)	LBD	Skogbruk	56
Tilskudd til verdiskapingstiltak i skogbruket (kap. 1149, post 71)	LBD	Skogbruk	54

Tabell 4.2: Statsbudsjettets utgiftsposter vurdert som *skadelige* for naturmangfold, sortert etter størrelse på budsjettposten (mill. kroner, 2024)

Navn	Departement	Sektor	Mill. kroner
Tilskudd til riksveiferjedriften (kap. 1320, post 72)	SD	Maritim sektor	3 824
Kjøp av innenlandske flyruter (kap. 1310, post 70)	SD	Transport	1 934
Kjøp av sjøtransporttjenester på strekningen Bergen-Kirkenes (kap. 1330, post 70)	SD	Maritim sektor	1 240
Tilskudd for reduserte bompengetakster utenfor byområdene (kap. 1320, post 73)	SD	Transport	740
Tilskudd til fylkesveier (kap. 1320, post 65)	SD	Transport	415
Utbedring på fylkesveier for tømmertransport (kap. 1320, post 64)	SD	Transport	22
Tilskudd til kystrekeflåten (kap. 919, post 77)	NFD	Maritim sektor	22

4.2 Identifiserte skadelige skatte- og avgiftsfritak og mangel på prising

Vi har identifisert 13 unntak og fritak/mangel fra skatter og avgifter som svært skadelige, se Tabell 3.1.

Tabell 4.3: Unntak fra fiskale skatter og mangel på prising av eksterne kostnader som er *svært skadelige* for naturmangfold, sortert etter størrelse på provenytnap (mill. kroner, 2023)

Navn	Sektor	Mill. kroner
Mangel på avgift ved skader på naturmangfold	Alle	Ikke beregnet
Fritak fra klimaavgiften	Landbruk	Ikke beregnet
Fordel i engangsavgift for elbil	Transport	16 000
Momsfritak: elbil	Transport	12 600
Særaggift: Fritak og redusert elavgift ¹⁾	Industri og bane	8 200
Petroleumsskatt investeringsfradrag i særskatt	Petroleumssektor	6 870
Utbetalt skatteverdi av letekostnader	Petroleumssektor	3 001
Momsfritak: Elektrisk kraft og energi fra alternative energikilder til husholdningsbruk i Nord-Norge	Husholdninger	850
Fordel i engangsavgift for ladbare hybridbiler	Transport	300
Skattefritak for investering i landbruket (IBU-midler) under LMD	Landbruk	250
Skogfondordningen	Skogbruk	200
Avgift på elektrisk kraft: fritak for tiltakssonen i Troms&Finnmark	Energi	190
Direkte utgiftsføring av skogsveiinvesteringer	Skogbruk	60

1): Fritak for kjemisk reduksjon, elektrolytiske, metallurgiske og mineralogiske prosesser, veksthusnæringen og skinnegående transportmidler. Redusert elavgift-sats for industrien ellers, fjernvarme, landanlegg for petroleumsvirksomheten, store datasentre, skip i næring.

Særlig vil vi framheve at skader på naturverdier ikke er internalisert gjennom naturavgifter. En slik avgift er teoretisk riktig og praktisk mulig å innføre, om enn utfordrende å finne riktig nivå for alle naturtyper og ulike typer påvirkninger. De andre subsidiene er knyttet til kjøp, som øker etterspørselen etter elbiler som både øker etterspørselen etter fornybar energi og etter veiinfrastruktur. Fritak og redusert elavgift for en rekke produksjonssektorer og i Troms og Finnmark bidrar til økt elforbruk og press på utbygging av vind- og vannkraft

og bruk av naturareal til land og havs. Investeringsfradrag og refusjonsordningen for letekostnader i petroleumssektoren bidrar særlig til økt lete- og investeringsaktivitet på sokkelen, og til redusert naturmangfold på havbunnen. Konsekvenser av skogfondordningen og utgiftsføring av skogsveiinvesteringer er inngrep i naturarealer. Tilsvarende vil skattefritak for investeringer i landbruket delvis omfatte investeringer som bygger ned naturarealer.

4.3 Skadelige subsidier etter sektorområder

Her drøftes formål og begrunnelse for klassifisering av de enkelte identifiserte skadelige subsidiene fra kapittel 4.1 og 4.2 etter sektorområder.

4.3.1 Transport

Tabell 4.4: Identifiserte skadelige subsidier til transportsektoren, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig (rød) eller skadelig (oransje). Avkryssing for drivere som påvirker naturendringer i sektoren.

 Skadelige subsidier til transportsektoren	Drivere for naturendringer
Riksveiinvesteringer (kap. 1320, post 30) Tilskudd til Nye Veier AS (kap. 1321, post 70) Rentekompensasjon for transporttiltak i fylkene (kap. 1320, post 61) Kjøp av infrastrukturtenester - investeringer (kap. 1352, post 73) Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter (kap. 1332, post 63) Fordel i engangsavgift for ladbare hybridbiler Fordel i engangsavgift for elbil Momsfritak: elbil Mangel på avgift ved skader på naturmangfold	Arealbruksendringer X Overhøsting X Klimaendringer X Forurensing X Fremmede arter X
Tilskudd for reduserte bompengetakster utenfor byområdene (kap. 1320, post 73) Tilskudd til fylkesveier (kap. 1320, post 65) Utbedring på fylkesveier for tømmertransport (kap. 1320, post 64) Kjøp av innenlandske flyruter (kap. 1310, post 70)	

Transportsektoren inkluderer dekker vei, luft, og bane.

Tilskudd til vei- og jernbaneforvaltning innebærer bruk av arealer. Etter neddemming av naturarealer til vannkraft, står veier for mest nedbygd areal i Norge ([Nyborg 2021](#)). Arealbruken vil avhenge av om tilskuddene går til vedlikehold eller til etablering av helt nye trasèer, og hvordan nye veitrasèer hensyntar skader på naturen. Poster som dekker utbygging av nye veier er vurdert til *svært skadelig*, mens poster som hovedsakelig dekker forbedring av eksisterende strekninger, eller indirekte kan føre til økt trafikk og veitbygging er vurdert til *skadelig*. Støtte til elbiler og hybridbiler øker etterspørselen etter kraft og produksjonen av arealkrevende fornybar energi, se 4.3.4. (Vi minner om at formålet med metodikken er å trekke fram de negative virkningene for naturmangfold, mens positive virkninger som eventuelle klimaeffekter må vurderes i sammenheng med aktuelle tiltak, jfr. avsnitt 2.2).

Om ordningene

Riksveiinvesteringer dekker utbygging av nye veier. I 2024 er det blant annet satt av midler til oppstart av strekningene Megården-Sommerset, Røldal-Seljestad, og Oslofjordforbindelsen, i tillegg til videreføring av allerede igangsatte prosjekter.

Tilskudd til Nye Veier dekker planlegging og annet forberedende arbeid, utbygging av veier og drift og vedlikehold av veier Nye Veier har bygd ut. I 2024 har selskapet lagt opp til anleggsstart for en rekke veiprojekter, i tillegg til videre utbyggingsaktivitet på allerede igangsatte prosjekter.

Tilskudd til fylkesveier omfatter tilskudd til fylkeskommunene for å styrke vedlikehold, fornying og utbedring av fylkesveiene.

Rentekompensasjon for transporttiltak i fylkene innebærer at fylkeskommunenes kostnader ved å investere i veiinfrastruktur reduseres, noe som må antas å bidra til å stimulere til økt utbygging og andre tiltak på fylkesveiene, selv om det er mange flere forhold som er av betydning for slike investeringer.

Tilskudd for reduserte bompengetakster utenfor byområdene har som hovedformål å redusere bompengene for bilister utenfor byområdene. Det er sannsynlig at ordningen fører til noe økt veitrafikk, som kan bidra til økt press på kapasitet og dermed på utbygging.

Skattefordeler til elbiler og hybridbiler gir insentiver til økt trafikk, som kan bidra til økt press på kapasitet og utbygging.

Kjøp av infrastrukturtjenester - investeringer skal legge til rette for et forbedret togtilbud, gjennom f.eks. flere avganger, redusert reisetid og bedre driftsstabilitet i togtrafikken. Posten omfatter investeringer i ny og eksisterende infrastruktur, for eksempel utbygging av nye jernbanelinjer, signalanlegg, eller forbedring eller utvidelse av eksisterende linjer.

Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter gjelder prosjekter i de fire største byområdene, dvs. Oslo-området, Bergensområdet, Trondheims-området og Nord-Jæren. I 2024 ble midlene fordelt på Fornebu-banen i Oslo og Akershus, Metrobuss i Trondheim, og Bussveien på Nord-Jæren.

Utbedring på fylkesveier for tømmertransport utgjør midler som gis til fylkeskommunene slik at de kan forsterke broer som ikke tåler mer enn 60 tonn totalvekt.

Kjøp av innenlandske flyruter (kap. 1310, post 70) dekker kjøp av flyrutetjenester på strekninger hvor tilbudet og etterspørselen ikke resulterer i en pris som gjør at flyselskapene kan drifte rutene lønnsomt. Disse flyrutetjenestene legges ut på offentlig anbud, der flyselskapene kan levere tilbud.

Konsekvenser for naturmangfold

Arealbruksendringer: Utbygging av vei- og jernbanenettet har negativ konsekvens på naturmangfold ved direktebeslag av areal, barriereeffekter og forstyrrelser utover de direkte inngrepene gjennom støy og visuelle forstyrrelser som resultat av utbygginger. Veiutbygging bidrar sterkt til den totale fragmenteringen av leveområder og reduserer utveksling av individer mellom bestander både i terrestriske og limniske miljøer. Sprengning av fjell og flytting av masser innebærer irreversible geologiske endringer.

Etablerte veier og jernbaner kan representere en permanent barriere for mange dyrearter, noe som begrenser dyrenes naturlige forflytninger og utgjør en risiko for å bli drept i trafikken. Endringen kan medføre strukturelle endringer i lokale, regionale og i verste fall nasjonale bestander, gjennom en endring av forflytningskorridorer og følgelig trekkmonster hos fauna, men også spredningskorridorer for flora. Betydningen for mangfoldet er størst ved inngrep i sjeldne naturtyper eller områder som inneholder rødlistede arter. I tillegg til at leveområder splittes opp, påvirkes leveområdene også indirekte ved endret vannusholdning, lokalklima, støy og av folks ferdsel i tidligere lite tilgjengelige områder. Det er også en del følgeeffekter av veibygging som også påvirker arealbeslag, slik som etablering av næringstomter og tilgrensende infrastruktur (Menon Economics & Ecofact, 2024).

Utbedring på fylkesveier for tømmertransport, som går til forsterkning av broer, innebærer spesifikt arealinngrep i vassdrag og i kantsoner ved vassdrag. Inngrepene kan omfatte våtmarker, andre naturlige vegetasjonssoner, beitesone, naturlig kantvegetasjon, ugjødslet randsone og andre arealer med mange funksjoner og stort artsmangfold, og må derfor antas å bidra til å påvirke biologisk mangfold negativt. Siden inngrepene skjer i områder der det allerede er bygd broer, antas påvirkningen på naturmangfoldet å bli mer begrenset enn om tiltakene skjer i områder uten inngrep.

Overhøsting: bruken av materialer som tømmer, grus og stein til byggeprosjekter kan føre til en utarming av disse ressursene. I tillegg medfører etableringen av midtveislager og anleggsområder en intensiv bruk av lokale ressurser, inkludert vann og biologisk mangfold. Intensiv utvinning av sand og grus, spesielt fra elveleier og langs kysten, kan føre til erosjon, endring i elveløp, og tap av kystlinje. I tillegg kan det påvirke vannkvalitet og limniske og marine økosystemer.

Klimaendringer: Veiutbygging innebærer vesentlige klimagassutslipp i anleggsfasen. Totale utslipp fra bygge- og anleggsfase og endret arealbruk av veiprojekter som ligger inne i nåværende nasjonal transportplan er beregnet til 2,4 mill. tonn CO₂ (Samferdselsdepartementet, 2024). Veiutbygging genererer også nyskapt trafikk, som øker klimagassutslippene.

Kjøp av innenlandske flyruter går til å kjøpe transport på ruter som ellers ikke ville være lønnsomme, og derfor trolig ikke ville blitt opprettholdt, i alle fall ikke i sin nåværende form og omfang. Det er derfor rimelig å anta at ordningen fører til økt arealbruk, og flytrafikk og klimagassutslipp og andre utslipp fra flytransport.

Forurensning: Veiutbygging innebærer forurensning i anleggsfasen og som følge av vedlikehold av veibanen (for eksempel salting). Videre kan økt trafikk gi økt lokal forurensning i form av utslipp fra forbrenningsmotorer, veistøv og mikroplast fra dekk, lys- og lydforurensning, som igjen kan gi negative konsekvenser for naturmangfold. Risiko ved utbygging av veier er økt partikkelavrenning, økt fare for erosjon og flom og utslipp av andre giftstoffer. Bildekk er den største kilden til mikroplast, som har svært lang nedbrytningstid og kan hope seg opp i naturen og frigi miljøgifter som fraktes oppover i næringskjeden.

Fremmede arter: Økt utbygging av veier kan medføre økt spredning av fremmede arter som kan utgjøre en trussel mot stedegen natur (Auestad, Halvorsen, Bakkestuen, & Erikstad, 2011). Fylkesveier og andre veier er identifisert som en av de store spredningsveiene for fremmede arter i Norge (Olsen, et al., 2017). Lupiner er

eksempler på arter som er blitt innført til bruk som pryddplanter og til stabilisering av jernbane- og veiskråninger. Lupiner kan fortrenge stede egne arter.

4.3.2 Jordbruk

Tabell 4.5: Identifiserte skadelige subsidier til jordbruk, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig. Avkryssing for drivere som påvirker naturendringer i sektoren.

 Skadelige subsidier til jordbrukssektoren	Drivere for naturendringer
Direkte tilskudd (kap. 1150, post 74) Pristilskudd (kap. 1150, post 73) Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond (kap. 1150, post 50) Markedstiltak (kap. 1150, post 70) Skattefritak for investering i landbruket Mangel på avgift ved skader på naturmangfold Fritak fra klimaavgiften	Arealbruksendringer X Overhøsting X Klimaendringer X Forurensing X Fremmede arter

Subsidier til jordbruk vurderes til *svært skadelig* på grunn av store konsekvenser for naturmangfold hovedsakelig som følge av arealbruksendringer.

Om ordningene

Overordnet er formålet med overføringene til landbruket å bidra til sektorens landbrukspolitiske mål (Prop. 1 S 2023-2024), som er verdiskaping i sektoren, matsikkerhet og beredskap, og å bidra til økt jordbruksaktivitet i distriktene med konsekvenser for sysselsetting og bosetting, i tillegg til å sikre et bærekraftig landbruk.

Pristilskudd, markedstiltak, og direkte tilskudd er rettet mot å opprettholde produksjonen i ulike deler av landbruket ved å redusere produksjonskostnader eller øke salgsinntektene. En oversikt over tilskuddsordninger som gir insentiver til økt aktivitet i jordbruket er inkludert i vedlegg Tilskuddene tildeles per landbruksprodukt, som dyr, enhet grønnsak eller liter melk.

Tilskudd til landbrukets utviklingsfond består av mange ulike underposter, oppsummert i Vedlegg. Vi vurderer følgende poster i Landbrukets utviklingsfond til å være skadelige for naturmangfold:

- Bedriftsrettede midler til investering og utvikling
- Nasjonale tilretteleggingsmidler
- Regionale tilretteleggingsmidler
- Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping
- Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket
- Skogbruk¹⁰
- Drenering
- Utviklingstiltak innen økologisk landbruk

¹⁰ Konsekvenser for naturmangfold av subsidier til skogbruk er omtalt i avsnitt 4.3.3.

Skader på naturmangfold kommer av at en stor del av landbrukssubsidiene går til husdyrproduksjon, og påvirker arealendringer, forurensing, og klimaendringer. Arealbruksendringer kommer av at økt husdyrhold krever mer land for beite og fôrproduksjon, noe som kan føre til avskoging og endret arealbruk. Dette kan igjen resultere i habitatødeleggelse og redusert biologisk mangfold. Forurensning skjer ved at husdyrgjødsel og annet avfall fra husdyrproduksjon slipper ut næringsstoffer og patogener i vannkilder og økosystemer. Til slutt kan beitedyr bidra til klimaendringer gjennom utslipp av metan fra fordøyelsesprosesser og gjødselhåndtering.

Konsekvenser for naturmangfold

Arealbruksendringer: Truslene mot artsmangfoldet i jordbruket er i hovedsak vurdert å skyldes ulike jordbruksaktiviteter (NINA, 2020). Hovedårsaken til de lave verdiene for artsmangfold i intensivt drevne jordbruksarealer, i forhold til naturlige og seminaturlige habitater, er endringer i arealbruk og omgjøring av naturlige forhold til monokulturer som favoriserer enkelte arter som det er ønskelig å dyrke frem. I tillegg kan jordbruksarealer tilføres stoffer som ved avrenning er direkte skadelig på naturmangfold, slik som plantevernmidler og gjødsel. Siden 1950 har det vært en endring i jordbruket fra ekstensive driftsmetoder til mer intensive og effektive metoder for matproduksjon som blant annet inkluderer tilførsel av kunstgjødsel og oppdyrking av nye areal.

Direkte tilskudd til melkeproduksjon, kjøttfeproduksjon, husdyr og beite gir insentiver til økt buskap/dyrehold. Saeubeite og reinsdyrhold har de største arealpåvirkningene, fulgt av annet bufe. Et for stort beitetrykk over tid kan virke negativt på naturmangfold, også rødlistede arter (Henriksen & Hilmo, 2015). Økt utmarksbeite kan føre til økte konflikter med rødlistede rovdyr. Vi bemerker her at positive effekter av ekstensivt beite og slått på biologisk mangfold, særlig i seminaturlige naturtyper, ikke behandles i denne rapporten, i tråd med metodikken.

Tilskudd til drenering (underpost i landbrukets utviklingsfond) av jordbruksjord benyttes til vedlikehold av grøfter i myr, mens det ikke lenger gis tilskudd til grøfting av myr som ikke tidligere er grøftet. Potensielle negative konsekvenser av myrgrøfting er tap av flere viktige funksjoner som rasteplass for fugler, levested for mange planter og dyr, demping av flommer og rensing av vann (Sabima, 2024; Hagen, et al., 2015). Tilskudd til drenering er også et ledd i moderniseringen av jordbruket, der ulike typer våtmark, midlertidig oversvømt mark, og andre vannrike arealer tørkes opp for bedre avlinger. I den forbindelse reduseres arealer som tidligere har vært foretrukne leveområder for rødlistede kulturmarksfugler som vipe og storspøve.

Klimaendringer: Både nitrogen- og karbonkretsløpet påvirkes av utmarksbeite da det medfører at husdyrene beiter, gjødsler områdene og slipper ut klimagasser. Mesteparten av utslippene skyldes metan fra naturlig prosesser i fordøyelsen hos bufe. Nitrogengjødsel vil kunne øke utslipp av klimagassen N₂O (Aarrestad, et al., 2013). Nitrogen, og fosfor tilføres i tillegg i forbindelse med maskinell gjødsling. Igjen påpeker vi at vi i denne rapporten kun ser på negative effekter, selv om positive effekter av beite på karbonopptak også kan forekomme.

Tilskudd til drenering (underpost i landbrukets utviklingsfond) av jordbruksjord benyttes til vedlikehold av grøfter i myrer, og forhindrer dermed fremtidig lagring av karbon i myr. Myrer er sentrale som klima-avbøtningstiltak ettersom myrer lagrer betydelige mengder karbon, og tørrlagte myrer frigjør CO₂.

Fritak fra klimaavgiften: Jordbruket står for nesten 10 prosent av utslippene av klimagasser i Norge, og disse utslippene er unntatt avgift og heller ikke del av kvotesystemet.

Forurensing: Incentiver for økt planteproduksjon medfører økt gjødsling. Naturmangfold i jorden påvirkes negativt av gjødsling med husdyrgjødsel og uorganisk gjødsling (mineralgjødsel). Jordorganismer som responderer negativt på mineralgjødsling er meitemark, insekter, bakterier og sopp.¹¹

Planter, sopp, insekter, edderkopper og flaggermus påvirkes negativt av lettløselig kunstgjødsel og kjemisk-syntetiske sprøytemidler. Dette gjelder også organismer som bidrar positivt til avlingen (for eksempel pollinerende insekter og organismer som bidrar til naturlig skadedyrkontroll). En betydelig andel av gjødselen tas ikke opp av avlingene, men renner ut i bekker, innsjøer og sjøområder. Dermed påvirker landbruket disse systemene gjennom utslipp av næringsstoffer som nitrogen og fosfor, samt kjemisk-syntetiske sprøytemidler. Generelt vil intensivering av jordbruket med ensidig drift, intensiv gjødsling, tidlig høsting av gras, fjerning av grøfter, dammer, åkerholmer og semi-naturlige beitemarker ødelegge leveområdene for flere arter og redusere biologisk mangfold. Det er dokumentert at redusert bruk av plantvernemidler og bruk av organisk gjødsling har positive effekter på biologisk mangfold (Aude, Tybirk, & Bruus Pedersen, 2003; Pimentel, Hepperly, Hanson, Douds, & Seidel, 2005; Birkhofer, Ekroos, Corlett, & Smith., 2008)

Nitrogen er regnet som en av de viktigste truslene mot biologisk mangfold på verdensbasis, og Norge har underskrevet internasjonale avtaler for å begrense utslipp (Austnes, et al., 2018). Tiltak som fører til økt bruk av gjødsling kan føre til økt avrenning av næringsstoffer. Overgjødsling med nitrogenholdig gjødsel gjør at nitrater (nitrogenformene i gjødsel) blir vasket ut av jorden via overflateavrenning og kan forurense vassdrag, fjorder, og kystområder. Nitraten gjør at det blir langt flere av de relativt få artene som kan utnytte den økte adgangen til næringsstoffer (især alger), på bekostning av de mange som trives best i miljøer med naturlig næringsinnhold. Resultatet er eutrofiering og uønsket algeoppblomstring og gjengroing i vassdrag og kystområder, og tap av konkurransesvake arter med spesielle habitatkrav. Nitrogenet inngår i en nitrogensyklus og sirkuleres mellom atmosfære og landlige og marine økosystemer.

¹¹[Biologisk mangfold i landbrukets tjeneste - https://www.landbruksdirektoratet.no › prosjekter-2013](https://www.landbruksdirektoratet.no/prosjekter-2013)

4.3.3 Skogbruk

Tabell 4.6: Identifiserte skadelige subsidier til skogbruk, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig. Avkryssing for drivere som påvirker naturendringer i sektoren.

 Skadelige subsidier til skogbrukssektoren	Drivere for naturendringer
Tilskudd til skog-, klima- og energitiltak (kap. 1149, post 73) Tilskudd til verdiskapingstiltak i skogbruket (kap. 1149, post 71) Skogfondordningen Direkte utgiftsføring av skogsveiinvesteringer Skattefritak for investering i landbruket Mangel på avgift ved skader på naturmangfold Fritak fra klimaavgiften	Arealbruksendringer X Overhøsting X Klimaendringer Forurensing X Fremmede arter X

Om ordningene

Tilskudd til verdiskapingstiltak i skogbruket skal dekke videreutvikling av en bedre transportinfrastruktur i skogbruket i tillegg til andre verdiskapingstiltak i skogbruket (Prop. 1 S 2023-2024). Infrastrukturtiltak i skogbruket bidrar til reduserte kostnader som er viktige for et lønnsomt skogbruk og for økt konkurransekraft og verdiskaping i skogsektoren.

Tilskudd til skog-, klima-, og energitiltak skal legge til rette for tiltak som kan bevare eller styrke karbonlageret i skogen. Dette vil i sin tur øke ressursgrunnlaget slik at fornybart skogråstoff i større grad kan erstatte fossile utslipp i andre sektorer (Prop. 1 S 2023-2024).

Konsekvenser for naturmangfold

Arealbruksendringer: Tilskudd til verdiskapingstiltak i skogbruket støtter blant annet bygging av skogsveier. Utbygging av skogsveier, og veinettet generelt, medfører en negativ konsekvens for naturmangfold ved beslaglegging av arealer, det vil si arealendringer og habitatpåvirkning, som resultat av utbygginger. I tillegg er ofte hensikten med etablering av skogsveier å ta ut tømmer. Hogsten kan også medføre kultivering av naturlig skog og omgjør denne til mer artsfattig kulturskog. Anslått utbygging av skogsbilvei utgjør 230 km, eller totalt 2,65 kvadratkilometer i 2024, ifølge NRK¹². Konsekvenser av bygging av veier er ytterligere beskrevet i avsnitt 4.3.

Oppretting av monokulturer, hvor store områder plantes med en enkelt tresort og samme årsklasse, fører til en homogenisering av landskapet. Dette resulterer i tap av habitatvariasjon som er kritisk for mangfoldet av plantearter, insekter, fugler, og dyrearter. Monokulturplantasjer kan endre vannsyklus, næringsstoffer og lysforhold på bakken, noe som kan påvirke de opprinnelige økosystemfunksjoner og artssammensetning. Dette kan hindre evnen til naturlig regenerering av diverse arter og forstyrre økosystemprosesser.

¹² NRK (2024): Ny oversikt viser summen av alle utbyggingsplanar. Kan leses [her](#).

Overhøsting: Et formål med *tilskudd til verdiskapingstiltak i skogbruket* er at det skal legges til rette for en større utnyttelse av det produktive skogarealet. Dette vil innebære økt hogst og dermed økt høsting av virke. Det er i Norge registrert mer enn 26 000 arter som lever i skog (Henriksen & Hilmo, 2015). Skogen i Norge inneholder stor variasjon i topografi, geologi og klimatiske forhold, noe som gir mange ulike leveområder for mange arter. Skogen dekker rundt 40 prosent av Norges areal og inneholder ca. 60 prosent av alle kjente norske arter og 50 prosent av truede arter (Henriksen & Hilmo, 2015).

Truslene mot artsmangfoldet i skog er i hovedsak vurdert å skyldes ulike skogbruksaktiviteter (NINA, 2020). Avkorting i trærnes naturlige livsløp og bestandsskogbrukets omfattende endringer av skogstrukturen med reduksjon i mengden gammel skog og grov død ved anses som de viktigste påvirkningene (Framstad & Sverdrup-Thygeson, 2015).

Forurensing: *Tilskudd til skog-, klima- og energitiltak* bidrar til gjødsling og planting av skog, da det reduserer skogeierens kostnader ved slike prosjekter. Skoggjødsling øker tilførsel av nitrogen til økosystemet (Hanssen & Bergsaker, 2017), i tillegg til nitrogentilførsel gjennom nedbør som også regnes som en trussel mot biologisk mangfold (Aarrestad, et al., 2017). Menneskeskapt nitrogentilførsel er regnet som en av de større truslene mot biologisk mangfold på verdensbasis, og Norge har underskrevet internasjonale avtaler for å begrense slike utslipp (Austnes, et al., 2018). Tilførsel av nitrogen til boreale økosystemer i Norge gjennom nedbør har trolig ført til algeoppblomstringen observert i mange fjellvann (Elser, et al., 2009), og til oppblomstringen av nitrofile arter i skogbunnen (Aarrestad, et al., 2013; Aarrestad, et al., 2017). Nitrogenet er et godt vekstmiddel for mange planter, men det er også mange vekster som ikke tåler nitrogen eller kan utnytte den like godt som andre arter og kan bli utkonkurrert av dem som vokser fort. Det samme gjelder sopp i jorden (Aarrestad, et al., 2013). Dette fører til endringer i artssammensetningen i skogbunnen og i jorden, noe som kan ha en negativ påvirkning på viktige økosystemfunksjoner som f.eks. karbonlagring (Austnes, et al., 2018).

Basert på eksisterende kunnskap, er det sannsynlig at en storstilt skoggjødsling med nitrogen i Norge kan ha negative konsekvenser på naturmangfold, da tålegrensene for nitrogen allerede er overskredet for ca. 40 prosent av all barskog i Norge (Austnes, et al., 2018).

Fremmede arter: Innførsel og utbredelse av fremmede arter, for eksempel sitkagran (*Picea sitchensis*), i norsk skogbruk innebærer flere negative konsekvenser for naturmangfoldet. Som en fremmed art har sitkagran potensialet til å fortrenge stedegne arter, både planter og dyr, ved å konkurrere om ressurser som lys, vann og næringsstoffer. Dette kan føre til en homogenisering av skoglandskapet, hvor sitkagran dominerer på bekostning av et bredt spekter av naturlig forekommende arter. Denne reduksjonen i biologisk mangfold kan svekke økosystemtjenester og gjøre økosystemene mer sårbare for sykdommer og skadedyr. Videre kan sitkagran påvirke jordsmonnet negativt ved å endre dets kjemiske sammensetning, noe som ytterligere kan hindre veksten av stedegne arter og forringe habitatkvaliteten for ulike organismer (Vandvik, et al., 2023).

4.3.4 Energi

Tabell 4.7: Identifiserte skadelige subsidier til fornybar energiproduksjon, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig. Avkryssing for drivere som påvirker naturendringer i sektoren.

 Skadelige subsidier til utbygging og forbruk av energi	Drivere for naturendringer
Overføring til Klima- og energifondet (kap. 1428, post 50) Fornybar energi (kap. 162, post 72) Stønad til jordbruks- og veksthusnæringen for ekstraordinære strømutfgifter (kap. 1142, post 75) Stønad til husholdninger for ekstraordinære strømutfgifter (kap. 1820, post 75) CO ₂ -kompensasjonsordning for industrien (kap. 1420, post 74) Momsfritak: Elektrisk kraft og energi fra alternative energikilder til husholdningsbruk i Nord-Norge Fritak fra avgift på elektrisk kraft for tiltaksjonen i Troms og Finnmark Særavgift: Fritak og redusert elavgift ¹⁾ Mangel på avgift ved skader på naturmangfold	Arealbruksendringer X Overhøsting X Klimaendringer Forurensing X Fremmede arter

1): Fritak for kjemisk reduksjon, elektrolytiske, metallurgiske og mineralogiske prosesser, veksthusnæringen og skinnegående transportmidler. Redusert elavgift-sats for Industrien ellers, fjernvarme, landanlegg for petroleumsvirksomheten, store datasentre, skip i næring.

Om ordningene

Formålet til Enova (finansiert gjennom *Klima- og energifondet*) er å bidra til reduserte klimagassutslipp og styrket forsyningsikkerhet for energi, og teknologiutvikling, som på lengre sikt skal bidra til reduserte klimagassutslipp. Midlene går til et stort antall prosjekter under flere tilskuddsprogram. For denne posten er det særlig relevant å minne om at det ikke nødvendigvis er sammenheng mellom omfanget av posten i kroner og konsekvensen for naturmangfold: siden store deler bevilgningene går til å redusere utslipp av klimagasser, som vil ha positive virkninger på naturmangfold.¹³ Begrunnelsen for å ta med Klima- og energifondet, er negative virkninger på naturmangfoldet gjennom bevilgningene til havvind.

Fornybar energi er en post som gir støtte til utbygging av fornybar energi i utviklingsland. Prosjekter som hittil har fått støtte inkluderer en rekke solkraft-prosjekter i afrikanske land, vindkraft, og vannkraft i Indonesia.¹⁴

Stønad til jordbruks- og veksthusnæringen for ekstraordinære strømutfgifter er strømstønadsordningen for jordbruks- og veksthusnæringen. Formålet er å bidra til at norsk matproduksjon og norsk produksjon i veksthus kan opprettholdes tross de ekstraordinære utgiftene til strøm. Ordningen var ny i 2022, og ble i 2023 forlenget slik at den vil gjelde ut 2024. Vi legger til grunn at ordningen insentiverer til strømforbruk, og dermed bidrar til utbygging av fornybar energi.

¹³ Se nærmere informasjon om Enovas bevilgninger for 2023 (Enova, 2024). Merk at det ikke ble gitt investeringsstøtte i 2023, men at støtten er 2,3 mrd. kroner i 2024, se oversikt over støtte til havvind [her](#).

¹⁴ Se eksempler på prosjekter for fornybar energi i utviklingsland støttet av Norad [her](#).

Stønad til husholdninger for ekstraordinære strømavgifter skal bidra til en reduksjon av utgiftene til strømforbruk i den månedlige strømgjengen for private husholdninger dersom strømprisen overstiger en fastsatt terskelverdi. Vi legger til grunn at ordningen skjermer privat strømforbruk mot prissignaler, og dermed bidrar til redusert energieffektivisering i husholdningene og økt utbygging av fornybar energi.

CO₂-kompensasjonsordning for industrien kompenserer norsk industri for økte kraftpriser som følge av EUs kvotesystem for CO₂-utslipp (Prop. 1 S 2023-2024). Kraftkrevende industri utsatt for karbonlekkasje gis økonomisk kompensasjon for deler av økningen i strømprisen som smitter over fra EUs klimakvotesystem.

Konsekvenser for naturmangfold

Subsidier til fornybar energi er vurdert som *svært miljøskadelig* ettersom fornybarprosjekter innebærer store arealbeslag i naturen, og andre virkninger for naturmangfold som er beskrevet under. Subsidiene går både til å øke forbruket, som krever mer produksjon, og direkte til produksjon av fornybar energi. Subsidier til produksjon av energi undergraver også insentivene til energieffektivisering.

Flere av subsidiene har som formål å redusere utslipp av klimagasser. Merk at hensikten her er å identifisere de negative virkningene av subsidiene, se mer om håndtering av positive effekter i punkt 2) i avsnitt 2.2.

Arealbruksendringer: utbygging av solenergi-parker, vindkraftanlegg eller vannkraftanlegg beslaglegger betydelige landarealer, og i Norge har dette ofte skjedd i relativt uberørt natur. Dette kan direkte føre til tap av naturlige habitater for planter, dyr og andre organismer. Områder med høy biologisk mangfoldighet, som skoger, våtmarker, og andre sensitive økosystemer, kan være spesielt sårbare. Det er planlagt, meldt eller søkt om utbygging til energiformål av omtrent 750 km² i 2024, ifølge [NRK](#).

Vindkraftverk og noen solenergianlegg kan forårsake direkte hindringer eller lyd og lysforurensning som påvirker lokale dyrearter. For eksempel kan fugler og flaggermus bli forstyrret eller skadet av vindturbiner, mens kunstig lys fra solparker kan påvirke fuglers og insekters adferd. Det er flere studier som har dokumentert direkte konflikt mellom vindkraftverk og fugl i Norge, både gjennom kollisjon og fortregning (Ecofact, 2022; NINA, 2024).

Klima- og energifondet/Enova støtter både støtte bunnfast og flytende havvind. Kjente negative effekter for naturmangfold er skader på sjøfugl fra rotorblad og støy, og inngrep i naturen i sjøbunnen med fundament, kabler og turbiner, som vil ha negative virkninger for fisk og marine pattedyr.

Flere av tilskuddene bidrar til utbygging av infrastruktur, særlig til infrastrukturinvesteringer i havner, kollektivtransport på land, fjernvarme og arealbruk til bygg. Det er rimelig å tro at tilskuddene er utløsende for en del aktiviteter, mens andre aktiviteter ville blitt gjennomført uansett, eventuelt med støtte fra andre. For eksempel kan det være rimelig å anta at mange av prosjektene som har fått støtte til energi- og klimatiltak, ville blitt gjennomført uten tilskudd, men uten investering i energieffektive anlegg mv. som er gitt støtte.

Nye anlegg og utvidelser av industriområder kan kreve store landområder som tidligere har vært lite påvirket av menneskelig aktivitet. Dette kan resultere i tap av naturlige habitater, og dermed skader på naturmangfold.

Overhøsting: Produksjon av solpanel, vindturbiner og annen infrastruktur for fornybar energi krever betydelige mengder råmaterialer, som metaller (f.eks. kobber, aluminium, sjeldne jordarter) og mineraler. Mange materialer blir importert, som betyr at utbygging av fornybar energi i Norge kan bidra til overhøsting av naturressurser og dermed skade på naturmangfold i utenlandet.

Klimaendringer: Industrier som er avhengige av fossile brensler eller som har en stor påvirkning på naturmiljøet, kan forsinke overgangen til grønnere alternativer. Ved å kompensere for økte kraftpriser, kan det redusere incentivene for å investere i energieffektivisering og overgang til fornybare energikilder. Dette kan føre til fortsatte høye CO₂-utslipp, noe som bidrar til klimaendringer. Klimaendringer påvirker temperaturer, nedbørsmønstre og havnivåer, noe som truer forskjellige økosystemer. Effekter som forsurening av hav, endrede livssykluser for planter og dyr, og tap av habitater kan bli mer alvorlige med vedvarende CO₂-utslipp.

Forurensing: Økt industriaktivitet kan medføre økt forurensning. Energiintensiv industri kan føre til høyere utslipp av forurensende stoffer som NO_x, SO_x og partikler, som kan ha skadelige effekter på både terrestriske og akvatiske økosystemer. Industriell prosessering kan også føre til utslipp av kjemikalier, tungmetaller og partikler eller masse i vannsystemer og fjorder, som kan skade det marine livet og økosystemene som er avhengige av rent vann.

4.3.5 Byggsektoren

Tabell 4.8: Identifiserte skadelige subsidier til byggsektoren, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig. Avkryssing for drivere som påvirker naturendringer i sektoren.

 Skadelige subsidier til byggsektoren	Drivere for naturendringer
Igangsetting av byggeprosjekter (kap. 530, post 31) Nyanlegg og større vedlikehold (kap. 916, post 30) Nybygg og nyanlegg (kap. 1710, post 47) Igangsetting av ordinære byggeprosjekter (kap. 2445, post 31) Prosjektering og igangsetting av brukerfinansierte byggeprosjekter (kap. 2445, post 32) Videreføring av brukerfinansierte byggeprosjekter (kap. 2445, post 34) Videreføring av ordinære byggeprosjekter (kap. 2445, post 33) Mangel på avgift ved skader på naturmangfold	Arealbruksendringer X Overhøsting X Klimaendringer X Forurensing X Fremmede arter

Overordnet er formålet med overføringene er å finansiere ulike byggeprosjekter som er godkjent av myndighetene. Generelt vil bygg og anlegg i naturarealer være vesentlig mer skadelig for naturmangfold enn bygg og anlegg i allerede utviklede arealer. Ettersom postene kan inneholde begge typer prosjekter, vurderer vi alle subsidier til bygg til *svært skadelige*.

Om ordningene

Igangsetting og videreføring av ordinære byggeprosjekter er poster under kommunal- og distriktsdepartementet som dekker utgifter til oppstart av nye byggeprosjekter innenfor husleieordningen. Eksempler på byggeprosjekter som har fått støtte av ordningen inkluderer Blått bygg ved Nord Universitet, 22. juli-senteret og

samløst nybygg for Det samiske nasjonalteateret Beaviváš og Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino, utvidelse av Ullersmo fengsel og rehabilitering av Bergen tinghus. (Prop. 1 S 2023-2024).

Nybygg og nyanlegg er en post under forsvarsdepartementet som går til en bredde av ulike byggeprosjekter, fra nybygg i naturarealer til oppgraderinger i eksisterende bygg og anlegg. (Prop. 1 S 2023-2024).

Nyanlegg og større vedlikehold er en post under Nærings- og fiskeridepartementet som dekker farvannstiltak (utdyping, skjerming og merking), fornying og modernisering av navigasjonsinfrastruktur, og fiskerihavnetiltak. (Prop. 1 S 2023-2024).

Prosjektering, igangsetting og videreføring av brukerfinansierte byggeprosjekter er poster under kommunal- og distriktsdepartementet som dekker midler til prosjektering og oppstart av brukerfinansierte byggeprosjekt på oppdrag fra departementene (Prop. 1 S 2023-2024).

Igangsetting av byggeprosjekter dekker midler til oppstart av nye byggeprosjekter utenfor husleieordningen. I 2022 ble det bevilget midler til igangsetting av ett byggeprosjekt utenfor husordningen, Norsk havteknologisenter. I 2024 foreslås det å bevilge midler til oppstart av NTNU campussamling (Prop. 1 S 2023-2024).

Konsekvenser for naturmangfold

Arealbruksendringer: Nybygg medfører generelt arealbruksendringer. Byggeprosjekter krever ofte fjerning av vegetasjon og endring av landskap som kan være habitater for ulike arter. Dette reduserer areal av natur, og dermed reduksjon i karbonlagning og andre økosystemprosesser, og kan også føre til redusert tilgjengelighet av mat, ly, forflytningsarealer og reproduksjonsområder for mange organismer. Når nybyggene er på allerede utviklede arealer, vil konsekvensene for naturmangfold være vesentlig mindre enn når det bygges på urørt mark.

Overhøsting: Nybygg innebærer betydelig bruk av naturressurser. Mange byggevarer blir importert, som betyr at byggesektoren kan bidra til overhøsting av enkelte ettertraktede råmaterialer og dermed skade på naturmangfold i Norge og utenlandet.

Sand og grus er blant de mest utbredte råmaterialene som brukes i byggeindustrien, hovedsakelig i betongproduksjon. Intensiv utvinning av disse materialene, spesielt fra elveleier og kyster, kan føre til erosjon, endring i elveløp, og tap av kystlinje, i tillegg til å påvirke vannkvalitet og marine økosystemer.

Gruvedrift for utvinning av mineraler og metaller som inngår i produksjon av bygningsmaterialer innebærer ofte degradering av land og vannforurensning som et resultat av kjemisk behandling og avfall fra gruvevirksomheten.

Byggeprosjekter, særlig de som involverer produksjon av betong, krever store mengder vann. I områder med begrensede vannressurser kan dette føre til overutnyttelse av vann, påvirker tilgjengeligheten for andre bruksområder, og bidra til uttørking av elver og grunnvannsreservoarer.

Klimaendringer: Byggeprosjekter og vedlikeholdsprosjekter krever energi, fra produksjon av byggematerialer til transport og anleggsmaskiner, og til å håndtere byggavfall. For eksempel er produksjon av byggematerialer som stål, sement og glass energiintensivt og ofte avhengig av fossile brensler. I tillegg er det

mye energibruk i allerede oppførte bygninger. Dette bidrar til økte klimagassutslipp. Byggesektoren står for om lag 14 mill. tonn CO₂-utslipp¹⁵ i året (Asplan Viak, 2023).

Forurensing: Erosjon og avrenning fra byggeplasser kan føre til forurensning av lokale vannveier. Når jord, sand, og andre byggematerialer vaskes inn i bekker, innsjøer, og elver, kan det føre til sedimentasjon og forringelse av vannkvaliteten, noe som igjen påvirker dyre- og planteliv. Videre genererer byggeprosesser ofte betydelige mengder avfall, inkludert bygningsmaterialer, emballasje, og utrangert utstyr.

4.3.6 Petroleumssektoren

Tabell 4.9: Identifiserte skadelige subsidier til petroleumssektoren, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig. Avkryssing for drivere som påvirker naturendringer i sektoren.

 Skadelige subsidier til petroleumssektoren	Drivere for naturendringer
Petroleumsskatt investeringsfradrag i særskatt Utbetalt skatteverdi av letekostnader Mangel på avgift ved skader på naturmangfold	Arealbruksendringer X Overhøsting Klimaendringer X Forurensing X Fremmede arter

Konsekvenser for naturmangfold

Arealbruksendringer: Oljeproduksjon krever betydelige arealer for infrastruktur som boreplattformer, rørledninger, og støtteinlegg på land. Dette kan føre til tap av habitater for mange arter. Oljeinstallasjoner kan komme i berøring med viktige marine naturtyper som dyphavskoraller, og også ha negativ påvirkning på gyteområder for fisk. Disse er av stor betydning for sjøfugl og marine pattedyr, og på den måten kan installasjonene på norsk sokkel ha negativ virkning på flere nivå i det marine miljøet.

Klimaendringer: Oljeproduksjon bidrar til utslipp av klimagasser som CO₂ og metan, som igjen bidrar til global oppvarming og klimaendringer.

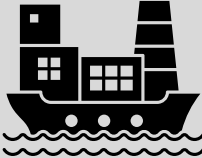

Forurensing: Oljeproduksjon kan føre til utslipp av forurensende stoffer som olje, kjemikalier og tungmetaller til både land- og havmiljøer. Dette kan ha direkte skadelige effekter på flora og fauna, inkludert fisk, sjøfugl og marine pattedyr. Det har vært flere tilfeller av akutte utslipp og uhell på sokkelen som har medført store negative konsekvenser for naturmiljø, ikke bare lokalt men også internasjonalt.

¹⁵ Tallet inkluderer også utslipp fra infrastrukturbygging.

4.3.7 Maritim sektor

Tabell 4.10: Identifiserte skadelige subsidier til maritim sektor, der deler av eller hele posten er vurdert som skadelig. Avkryssing for drivere som påvirker naturendringer i sektoren.

 Skadelige subsidier til maritim sektor	Drivere for naturendringer
Tilskudd til kystrekeflåten (kap. 919, post 77) Kjøp av sjøtransporttjenester på strekningen Bergen-Kirkenes (kap. 1330, post 70) Tilskudd til riksveiferjedriften (kap. 1320, post 72)	Arealbruksendringer Overhøsting Klimaendringer X Forurensing X Fremmede arter

Om ordningen

Tilskudd til kystrekeflåten skal kompensere for økte drivstoffpriser for denne flåtegruppen (Prop. 1 S 2023-2024). Ordningen blir administrert av Garantikassen for fiskere.

Kjøp av sjøtransporttjenester på strekningen Bergen-Kirkenes sikrer et daglig tilbud hele året mellom Bergen og Kirkenes i begge retninger for distansereisende samt tilby godstransport nord for Tromsø (Prop. 1 S 2023-2024).

Tilskudd til riksveiferjedriften bidrar til å opprettholde rutetilbud og redusere billett kostnader for reisende som benytter seg av riksveiferjetilbudet (Prop. 1 S 2023-2024). I fireårsperioden 2021–2025 er det innført en ordning for å halvere takstene i ferjedriften sammenliknet med 2021, og en ordning med gratis ferjer til øyer og andre samfunn uten veiforbindelse til fastlandet, i tråd med Hurdalsplattformen.

Konsekvenser for naturmangfold

Klimaendringer: Tilskudd til kystrekeflåten, Tilskudd til riksveiferjedriften og Kjøp av sjøtransporttjenester på strekningen Bergen-Kirkenes øker ferdsel som medfører økte klimagassutslipp. Tilskudd til kystrekeflåten reduserer drivstoffkostnader og gir insentiv til økt drivstofforbruk.

Forurensing: Tilskudd til kystrekeflåten, Tilskudd til riksveiferjedriften og Kjøp av sjøtransporttjenester på strekningen Bergen-Kirkenes fører til flere reiser totalt og flere fergereiser. Utslipp fra båttrafikk, som ferger, er betydelige, særlig utslipp av klimagasser og andre mer lokale luftforurensninger, selv om noen av tilskuddsmidlene nå brukes for å få utviklet og tatt i bruk utslippsfrie ferger. Hurtigruten har i tillegg høye utslipp per transportkilometer fordi det er lav kapasitetsutnyttelse deler av året, og det er store skip i forhold til det/de som fraktes.

5. Omlegging av subsidier som er skadelige for naturmangfold

Ovenfor har vi sortert ut de viktigste subsidiene som er skadelige for naturmangfold. Det konkrete formålet er å identifisere et utgangspunkt for å kunne *eliminere, gradvis avskaffe eller endre* subsidier som er skadelige for naturmangfold innen 2030, i henhold til [Mål 18 i Naturavtalen](#).

Nedenfor oppsummeres de identifiserte subsidiene etter hvilke departement som ivaretar og regulerer interessene som ligger til grunn for unntakene. Dette gir en oversikt over myndighetsansvaret og en praktisk inngang til arbeidet videre. Skatte- og avgiftsfritak er merket både med det aktuelle departementet og Finansdepartementet (FIN), som har ansvaret for skatte- og avgiftspolitikken.

Det vil variere hvor store deler av sluttbevilgningene/avgiftsinntektene under de enkelte postene/skatteordningene som er skadelige for naturmangfoldet. Neste skritt vil derfor være å trekke ut de relevante delene innenfor hver post, og vurdere omfanget av skaden og tiltak for å endre subsidien. I denne vurderingen bør også subsidiens *nytte* sees i sammenheng med naturkostnaden. En detaljert plan for omlegging av subsidien bør bygge på en samfunnsøkonomisk analyse, der alle prissatte og ikke-prissatte nytte- og kostnadsvirkninger hensyntas (se [DFØs veileder](#)).

Tekstboks 5.1 Internasjonale eksempler på utfasing av subsidier som er skadelig for naturmangfold

Vi finner få konkrete eksempler på nylig utfasing av subsidier som er skadelige for naturmangfold i andre land. Dette kan ha sammenheng med at landene jobber med nasjonale strategier og planer opp mot 2024 COP naturmangfoldskonferansen, satt til november 2024.

[BIOFIN](#) trekker frem case-studier av land som har lagt om subsidier for å redusere påvirkning på natur, også før naturavtalen. For eksempel har Sveits fra 1999 gjort direkte utbetalinger til landbruket på betingelse av gode miljøpraksiser. I 2012 ble ordningen revidert for å sikre at den bidro til måloppnåelse, og tilskudd ble bare gitt til bønder som er i stand til å møte mål for biodiversitet. I Østerrike ble subsidier for å drenere våtmark til landbruksformål gradvis utfaset på 90-tallet. I 2019 fjernet Ecuador subsidier til fossil energi. Frankrike hadde lavere merverdiavgift på plantevernmidler og gjødsel, en subsidie som ble fjernet i 2012 (BIOFIN påpeker riktignok at denne reformen ikke har hatt noe særlig effekt på forbruket av plantevernmidler og gjødsel).

Derimot finner vi eksempler på ulike nasjonale tiltak som kan støtte opp om naturavtalen. For eksempel har [Skottland kartlagt de største truslene](#) for det skotske naturmangfoldet, med utgangspunkt i FN Naturpanels drivere for naturendringer. En slik kartlegging kan gjøre det lettere å identifisere subsidier som er skadelige for naturmangfold. Storbritannia og Frankrike har etablert «[biodiversity credits](#)», som går ut på at private aktører får betalt for å gjøre tiltak som fremmer naturmangfold.

Det vil generelt oppstå målkonflikter når subsidier skal reduseres. Formålet med må vurderes for hver enkelt subsidie, og om det er mulig å oppnå formålet med andre, mindre eller ikke-miljøskadelige tiltak. Dette krever identifikasjon av berørte grupper, og vurderinger av hvorvidt sårbare grupper blir dårligere stilt, og om andre miljøskader øker, når subsidien fases ut. Skader på naturmangfold bør motsvares med direkte tiltak, og sårbare grupper kan for eksempel kompenseres gjennom ulike omfordelende virkemidler. En tydelig plan for utfasingen med tidsfrist er viktig for å sikre god kommunikasjon og gjennomføring av endringen. Forutsigbarhet er også

viktig for å redusere overgangsrisiko, ikke bare for klimaomstilling, men også for en omstilling til en generelt mer bærekraftig økonomi (jf. [Naturrisikoutvalget](#)).

Enkelte subsidier bør avvikles helt. Disse subsidiene støtter skadelig aktivitet i sektorer eller befolkningsgrupper som ikke er særlig utsatt. Dette gjelder for eksempel subsidier til petroleumssektoren. Andre subsidier kan legges om på en måte som minimerer naturpåvirkning. For eksempel kan utbygging av fornybar energi støttes dersom naturskader minimeres, som at solcellepanel bare bygges ut på tak, der de ikke fører til arealbeslag. Landbruk, skogbruk og havbruk mottar store direkte eller indirekte subsidier, og her kan omlegging av subsidiene slik at de reduserer negative virkninger av arealbruk, forurensing, og spredning av fremmede arter ha stor effekt.

Vi har drøftet noen løsninger for å legge om subsidiene. For at Norge skal nå mål 18 i Naturavtalen må en rekke subsidier avvikles eller legges om, og det kreves utredninger for å sikre at subsidiene legges om på en måte som ivaretar mål om både sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft.

5.1 Klima- og miljødepartementet

Tabell 5.1: Identifiserte skadelige subsidier under Klima- og miljødepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
(FIN) Mangel på avgift ved skader på naturmangfold (naturavgift)	Ikke beregnet
(FIN) Fordel i engangsavgift for elbil	16 000
(FIN) Momsfritak: elbil	12 600
CO ₂ -kompensasjonsordning for industrien (kap. 1420, post 74)	6 447
Overføring til Klima- og energifondet (kap. 1428, post 50)	5 662
(FIN) Fordel i engangsavgift for ladbare hybridbiler	300

Den viktigste subsidien vi har lagt til Klima- og miljødepartementet (KLD) er *mangel på avgift* ved skader på naturmangfold. Ut fra samfunnsøkonomiske prinsipper om optimal prising bør det innføres en slik avgift (naturavgift, arealavgift) som internaliserer kostnadene av naturskade, og som gir riktige signaler om verdien av naturkvaliteter i alle beslutninger, på tvers av sektorer. Merk at en naturavgift ikke vil komme til erstatning for myndighetenes regulering av arealene gjennom for eksempel plan- og bygningsloven og ulike vernebestemmelser, men vil gi insentiver til mer effektiv arealbruk også der tiltak allerede er vedtatt gjennomført. Nivået på en naturavgift(er) må settes ut fra formålet, og kan variere ut fra lokale forhold og naturverdiene som er berørt (disinsentiv, restaureringskostnad for erstatningsarealer, etc).¹⁶

Klima- og energifondet (Enova) nevnes særskilt på grunn av investeringsstøtten til havvind, og konsekvenser for det biologiske mangfoldet i havet og for sjøfugl, og insentivene subsidiert energiproduksjon gir til økt forbruk. Imidlertid fremkommer ikke denne støtte i oversikten i Tabell 5.1, siden Enova ikke ga investeringsstøtte til havvind i 2023. I 2019 var investeringsstøtten på 2,3 mrd. kroner, og tilsvarende beløp er for 2024.

¹⁶ Se diskusjon i [Lindhjem og Magnussen \(2015\)](#) eller [Handberg et al. \(2017\)](#).

Videre har KLD ordninger som gir insentiver til økte kjøp av elbiler, og CO₂-kompensasjonsordningen for industrien, som alle er faktiske subsidier til kraftforbruk.

Mulige endringer:

- Innføre areal- eller naturavgift
- Avvikle støtte til havvind
- Avvikle støtte til el- og hybridbiler og CO₂-kompensasjonsordningen

5.2 Samferdselsdepartementet

Tabell 5.2: Identifiserte skadelige subsidier under Samferdselsdepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig eller skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
Riksveiiinvesteringer (kap. 1320, post 30)	10 350
Tilskudd til Nye Veier AS (kap. 1321, post 70)	6 508
Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter (kap. 1332, post 63)	2 572
Rentekompensasjon for transporttiltak i fylkene (kap. 1320, post 61)	376
Skadelige subsidier:	
Tilskudd til riksveiferjedriften (kap. 1320, post 72)	3 284
Kjøp av innenlandske flyruter (kap.1310, post 70)	1 934
Kjøp av sjøtransporttjenester på strekningen Bergen-Kirkenes (kap. 1330, post 70)	1 240
Tilskudd for reduserte bompengetakster utenfor byområdene (kap. 1320, post 73)	740
Tilskudd til fylkesveier (kap. 1320, post 65)	415
Utbedring på fylkesveier for tømmertransport (kap. 1320, post 64)	22

Utbygging av ny infrastruktur står for store biologiske, landskapsmessige og geologiske inngrep. I beslutningsgrunnlaget til Nasjonal transportplan blir naturvirkninger utredet og behandlet som ikke-prissatte virkninger. I praksis godkjenner imidlertid Stortinget samfunnsøkonomisk ulønnsomme prosjekter. I tillegg kommer skader på natur og miljø, slik at den reelle samfunnsnyttens i mange store prosjekter vil være betydelig mer negativ enn hva som synliggjøres for beslutningstagerne og samfunnet¹⁷. Framskrivningene av trafikkbehov tar heller ikke hensyn til konsekvensene av at Norge skal nå nasjonale og internasjonale klima- og miljøforpliktelser.

Mulige endringer:

- Innføre en areal- eller naturavgift som vil gjøre det mer lønnsomt å bygge på eksisterende infrastruktur, redusere veibredde, bygge mer arealeffektivt, og redusere omfanget av utbygging generelt
- Gjøre beregninger av fremtidig trafikkvolum og inkludert konsekvenser av forventede endringer i rammebetingelser knyttet til klima og miljø
- Hensynta fremtidige teknologier som løser utfordringene i veisektoren uten ny veikropp
- Øke krav og vri tilskudd mot å premiere gjenbruk av eksisterende vei fremfor nye utbygginger

¹⁷ Avbøtende tiltak som skal redusere naturpåvirkning blir gjerne kuttet grunnet kostnader, og fungerer ikke alltid etter hensikten (Menon Economics & Ecofact, 2024).

- Øke tilskudd til avbøtende tiltak, inkludert forskning på langsiktige virkninger. Sikre at avbøtende tiltak ikke kuttes uten å veie opp for ikke-prissatte kostnader.
- Endre veinormaler - mindre veibredde og lavere hastighet
- Avbøtende og kompenserende tiltak rettet mot naturmangfold.

5.3 Landbruks- og matdepartementet

Tabell 5.3: Identifiserte skadelige subsidier under Landbruks- og matdepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Landbruks- og matdepartementet	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
Direkte tilskudd (kap. 1150, post 74)	16 140
Pristilskudd (kap. 1150, post 73)	5 803
Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond (kap. 1150, post 50)	2 332
Markedstiltak (kap. 1150, post 70)	341
Skattefritak for investering i landbruket (IBU-midler) under LMD	250
Skogfondordningen	200
Stønad til jordbruks- og veksthusnæringen, strømutgifter (kap. 1142, post 75)	102
(FIN) Direkte utgiftsføring av skogsveiinvesteringer	60
Tilskudd til skog-, klima- og energitiltak (kap. 1149, post 73)	56
Tilskudd til verdiskapingstiltak i skogbruket (kap. 1149, post 71)	54

Landbruk (jordbruk og skogbruk) har stor negativ påvirkning på naturmangfold, særlig gjennom arealbruksendringer, men også gjennom forurensing og spredning av fremmede arter. Støtteordningene over statsbudsjettet og gjennom fritak og reduksjoner i avgifter trekker i negativ retning. Utfordringen vil være å vri subsidiene, særlig bort fra ordninger som innebærer utslipp og inngrep i nye naturarealer, til ordninger som støtter andre produksjonsaktiviteter i næringen og til utvikling av nye, mer miljøvennlige produksjonsformer.

Tilskudd som gir insentiver til økt produksjon vil ofte ha negative konsekvenser gjennom mer intensiv arealbruk og økt forurensing. En måte å legge om slike subsidier uten å påvirke bønder negativt økonomisk er å utforme tilskuddene som direkteoverføringer uten produksjonskrav, eller overføringer som baseres på oppnådd naturmangfold.

Mulige endringer:

- Innføre en naturavgift som vil gjøre det mer mindre lønnsomt drive nydyrking av naturareal og hugst og andre inngrep i verdifull skog
- Avvikle tilskudd som gir insentiver skogsbilveier og nedbygging av nye naturarealer
- Innføre tilskuddsordninger som belønner opprettholdelse og økning i naturmangfold i tilknytning til landbruket heller enn produksjonsmengde
- Kriterier for tildeling av tilskudd at naturarealer ikke bygges ned, og at fremmede arter ikke innføres eller spres
- Tilskudd som gir insentiver til redusert forurensing, for eksempel gjennom å belønne redusert bruk av gjødsel og plantevernmidler

5.4 Energidepartementet

Tabell 5.4: Identifiserte skadelige subsidier under Energidepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
Stønad til husholdninger for ekstraordinære strømutfgifter (kap. 1820, post 75)	9 750
(FIN) Petroleumsskatt investeringsfradrag i særskatt	6 870
(FIN) Utbetalt skatteverdi av letetekostnader	3 001
Stønad til jordbruks- og veksthusnæringen for ekstraordinære strømutfgifter (kap. 1142, post 75)	102

Energidepartementet forvalter ordninger som bidrar til å øke produksjon av petroleum. Støtteordninger som gir et kunstig høyt produksjonsnivå bør fases ut.

Mulige endringer:

- Avvikle stømstøtteordningen og kompensere med direkte overføringer til aktuelle målgrupper
- Støtteordninger til petroleumssektoren avvikles

5.5 Nærings- og fiskeridepartementet

Tabell 5.5: Identifiserte skadelige subsidier under Nærings- og fiskeridepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
(FIN) Særavgift: Fritak og redusert elavgift ¹⁾	8 200
Nyanlegg og større vedlikehold (kap. 916, post 30)	904
Skadelige subsidier:	
Tilskudd til kystrekeflåten (kap. 919, post 77)	22

1): Fritak for kjemisk reduksjon, elektrolytiske, metallurgiske og mineralogiske prosesser, veksthusnæringen og skinnegående transportmidler. Redusert elavgift-sats for industrien ellers, fjernvarme, landanlegg for petroleumsvirksomheten, store datasentre, skip i næring.

Nærings- og Fiskeridepartement (NFD) sine skadelige subsidier er fritak for CO₂-avgift og redusert elavgift, tilskudd til kystrekeflåten, og tilskudd til byggeprosjekter. Tilskudd til kystrekeflåten og særavgift for energi reduserer kostnader, og skaper insentiver til økt forbruk av drivstoff og energi. Berørte bør kompenseres på en måte som ikke knyttes til forbruk, og overføringene bør endres til direkteoverføringer. Byggeprosjekter er særlig skadelige dersom de gjennomføres i områder som ikke allerede er utbygd (naturareal). Naturskade er vanligvis ikke prissatt i planleggingen av byggeprosjekter. Dermed hensyntas ikke naturmangfold i beslutningene, sammen med andre byggekostnader. Naturkostnader må hensyntas på lik linje med andre kostnader og inntekter i planleggingen.

Mulige endringer:

- Avvikle fritak fra elavgift

- Kompensasjon gjennom direkteoverføringer som ikke er avhengig av drivstoff- eller energiforbruk
- Innføre naturavgift
- Prissette natur - sikre at utbygging i natur hensyntar hele kostnaden med skadevirkninger på naturen
- Sikre at byggeprosjektene gjennomføres med materialer som medfører minst mulig naturskade, og at gjenbruk vurderes i utstrakt grad
- Satse på bygging på eksisterende gråarealer/utbygde områder

5.6 Kommunal- og distriktsdepartementet

Tabell 5.6: Identifiserte skadelige subsidier under Kommunal- og distriktsdepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
Videreføring av ordinære byggeprosjekter (kap. 2445, post 33)	5 306
Videreføring av brukerfinansierte byggeprosjekter (kap. 2445, post 34)	850
Prosjektering og igangsetting av brukerfinansierte byggeprosjekter (kap. 2445, post 32)	277
Igangsetting av byggeprosjekter (kap. 530, post 31)	169
Igangsetting av ordinære byggeprosjekter (kap. 2445, post 31)	100

Identifiserte skadelige subsidier under Kommunal- og distriktsdepartementet er knyttet til byggeprosjekter. Byggeprosjekter er særlig skadelig dersom de gjennomføres i områder som ikke allerede er utbygget (naturareal). Naturskade er vanligvis ikke prissatt i planleggingen av byggeprosjekter. Dermed hensyntas ikke naturmangfold i beslutningene, sammen med andre byggekostnader. Naturkostnader må hensyntas på lik linje med andre kostnader og inntekter i planleggingen.

Mulige endringer:

- Innføre naturavgift
- Sikre at utbygging i natur hensyntar hele kostnaden med skadevirkninger på naturen, slik at ikke natur bygges ned basert kun på prissatte kostnader
- Sikre at byggeprosjektene gjennomføres med materialer som medfører minst mulig naturskader, og at gjenbruk vurderes i utstrakt grad

5.7 Forsvarsdepartementet

Tabell 5.7: Identifiserte skadelige subsidier under Forsvarsdepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
Nybygg og nyanlegg (kap. 1710, post 47)	4 736

Identifiserte skadelige subsidier under Forsvarsdepartementet er knyttet til byggeprosjekter. Byggeprosjekter er særlig skadelig dersom de gjennomføres i områder som ikke allerede er utbygget (naturareal). Naturskade er vanligvis ikke prissatt i planleggingen av byggeprosjekter. Dermed hensyntas ikke naturmangfold i beslutningene, sammen med andre byggekostnader. Naturkostnader må hensyntas på lik linje med andre kostnader og inntekter i planleggingen.

Mulige endringer:

- Innføre naturavgift
- Sikre at utbygging i natur hensyntar hele kostnaden med skadevirkninger på naturen, slik at ikke natur bygges ned basert kun på prissatte kostnader
- Sikre at byggeprosjektene gjennomføres med materialer som medfører minst mulig naturskader, og at gjenbruk vurderes i utstrakt grad

5.8 Utenriksdepartementet

Tabell 5.8: Identifiserte skadelige subsidier under Utenriksdepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
Fornybar energi (kap. 162, post 72)	1 109

Utenriksdepartementet støtter utbygging av fornybar energi i andre land, herunder solkraft, vindkraft og vannkraft.

Som i Norge, kan utbygging av fornybar energi som krever nedbygging av arealer være svært skadelig for *naturmangfoldet* i andre land. Hensikten med støtten er å redusere skadevirkninger av produksjon og forbruk av fossil energi, og støtten kan ha positive klima- og helsegevinster. Vi anbefaler å analysere hvilke negative virkninger ordningen har for naturmangfold jfr. Mål 18 i Naturavtalen, og deretter vurdere hvilke typer energiformer, enten det er fossil eller fornybar energi, som gir lavest belastning på naturmangfoldet..

Mulige endringer:

- Vurdere tiltak etter samme kriterier som ligger til grunn for tillatelser i norsk natur.
- Hensynta at naturavgift mangler, og at naturen har egenverdi
- Satse på tiltak på eksisterende gråarealer/utbygde områder
- Avvikle tilskudd til utbygging av fornybar energi som krever store arealinngrep
- Avbøtende tiltak

5.9 Finansdepartementet

Tabell 5.9: Identifiserte skadelige subsidier under Finansdepartementet, der deler av eller hele posten er vurdert som svært skadelig

Poster	Mill. kroner
Svært skadelige subsidier:	
(KLD) Fordel i engangsvavgift for elbil	16 000
(KLD) Momsfritak: elbil	12 600
(NFD) Særvavgift: Fritak og redusert elavgift ¹⁾	8 200
(OED) Petroleums-skatt investeringsfradrag i særskatt	6 870
(OED) Utbetalt skatteverdi av letetekstnader	3 001
Momsfritak: Elektrisk kraft og energi fra altern. energikilder til husholdn.bruk i Nord-Norge	850
(KLD) Fordel i engangsvavgift for ladbare hybridbiler	300
Avgift på elektrisk kraft: fritak for tiltaks-sonen i Troms og Finnmark	190
(LMD) Direkte utgiftsføring av skogsveiinvesteringer	60

Finansdepartementet har ansvaret for skattepolitikken. Skadelige subsidier omfatter alle identifiserte skadelige skatte- og avgiftsfritak og mangel på prising, med unntak av Skogfondordningen under Landbruks- og Matdepartementet (LMD). Disse fritakene omfatter særlig fordeler for elbiler, i tillegg til fordeler for petroleumsvirksomheten. I tillegg kommer subsidier av strømforbruk i Nord-Norge. Skatte- og avgiftsfritakene og støtteordningene gir insentiver til høyere bruk av energi gjennom lavere priser, høyere kraftpriser og økt utbygging av fornybar kraft i naturarealer.

Mulige endringer:

- Avvikling av skatte- og avgiftsfordelene for el- og hybridkjøretøy
- Avvikling av strømstøtte, og innføring av flat strømstøtte for husholdningene eller en behovsprøvd støtte som er uavhengig av strømforbruket

6. Referanser

- Asplan Viak. (2023). *Klimafotavtrykk bygg og anlegg*.
- Aude, E., Tybirk, K., & Bruus Pedersen, M. (2003). Vegetation diversity of conventional and organic hedgerows in Denmark. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 99, 135-147.
- Auestad, I., Halvorsen, R., Bakkestuen, V., & Erikstad, L. (2011). *Utbredelsesmodellering av fremmede invaderende karplanter langs veg. DN-utredning nr. 2-2011*.
- Auestad, I., Halvorsen, R., Bakkestuen, V., & Erikstad, L. (2011). Utbredelsesmodellering av fremmede invaderende karplanter langs veg. DN-utredning nr. 2-2011. *DN-utredning nr 2-2011*.
- Austnes, K., Lund, E., Sample, J., Aarrestad, P., & Bakkestuen, V. A. (SLETT!!). *Overskridelser av tålegrenser for forsuring og nitrogen for Norge. Oppdatering med perioden 2012–2016*. NIVA.
- Austnes, Lund, E., Sample, J. E., Aarrestad, P. A., Bakkestuen, V., & Aas, W. (2018). Overskridelser av tålegrenser for forsuring og nitrogen for Norge. Oppdatering med perioden 2012–2016.
- Birkhofer, K., Ekroos, J., Corlett, E., & Smith., H. G. (2008). Winners and losers of organic cereal farming in animal communities across Central and Northern Europe. *Biological Conservation*, 175, 25-33.
- Ecofact. (2022). *Kadaversøk i Tellenes vindkraftverk*.
- Elser, J., Andersen, T., Baron, J., Bergström, A.-K., Jansson, M., Kyle, M., . . . Hessen, D. (2009). Shifts in lake N:P stoichiometry and nutrient limitation driven by atmospheric nitrogen deposition. *Science*.
- Enova. (2024). *Årsrapport 2023*. Hentet fra <https://2023.enova.no/resultater-og-rapportering/rapportering-pa-klima-og-energifondet-2023/aktiviteter-og-prosjekter>
- Finansdepartementet. (2019). *Statens kontoplan for statsbudsjettet og statregnskapet (Rundskriv R-101)*.
- Framstad, E., & Sverdrup-Thygeson, A. (2015). *Økt hogst i Norge – effekter på naturmangfold*. NINA.
- Hagen, D., Aarrestad, P., Kyrkjeide, M., Foldvik, A., Myklebost, H., Hofgaard, A., . . . Hamre, Ø. (2015). *Myrrestaurering 2015. Etablering av overvåkningsmetodikk for vegetasjon og grunnlagsanalyse før restaureringstiltak på Kaldvassmyra, Aurstadmåsan og Midtfjellmosen*. NINA.
- Hanssen, K., & Bergsaker, E. (2017). *Gjødsling av skog*. NIBIO.
- Henriksen, S., & Hilmo, O. (2015). *Rødlista - hva, hvem, hvorfor? Norsk rødliste for arter 2015*. Artsdatabanken.
- Menon Economics & Ecofact. (2024). *Store samferdselsprosjekters virkninger for natur og miljø*. Hentet fra <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2024-41-Store-samferdselsprosjekters-virkninger-for-natur-og-miljo.pdf>
- Menon Economics. (2020). *Kartlegging av støtteordninger med negative konsekvenser for naturmangfold*.
- NINA. (2020). *Naturindeks for Norge 2020*. Hentet fra www.naturindeks.no

- NINA. (2024). *Long-term impacts of the Smøla wind farm on a local population of white-tailed eagles*.
- OECD. (2022). *Identifying and assessing subsidies and other incentives harmful to biodiversity: A comparative review of existing national-level assessments and insights for good practice*.
- Olsen, S. L., Åström, J., Hendrichsen, D., Bjerke, J. W., Blaaid, R., Töpfer, J., & Bakkestuen, V. (2017). *Fremmede karplanter i Norge: modellering av introduksjonsområder og nåværende utbredelse*.
- Pimentel, D., Hepperly, P., Hanson, J., Douds, D., & Seidel, R. (2005). Environmental, energetic, and economic comparisons of organic and conventional farming systems. *Bioscience*, 55, 573-582.
- Prop. 1 S 2023-2024. (u.d.).
- Sabima. (2024). *Myr*. Hentet fra Trua natur: <https://www.sabima.no/trua-natur/myr/>
- Samferdselsdepartementet. (2024). *Nasjonal transportplan 2025 – 2036*.
- Vandvik, V., Hegre, H., Solstad, H., Alm, T., Fløistad, I. S., Pedersen, O., . . . Skarpaas, O. (2023). Pinophyta: Vurdering av sitkagran *Picea sitchensis* for Fastlands-Norge med havområder. *Fremmedartslista 2023*.
- Aarrestad, P. A., Bakkestuen, V., Töpfer, J. P., Chala, D., Often, A., Olsen, S. L., . . . Stabbetorp, O. E. (2017). . Vegetasjonsundersøkelser av boreal bjørkeskog i Lund og Åmotsdalen, I: Erik Framstad (red.), *Terrestrisk naturovervåking i 2016: Markvegetasjon, epifytter, smågnagere og fugl. Sammenfatning av resultater. I Terrestrisk naturovervåking i 2016: Markvegetasjon, epifytter, smågnagere og fugl. Sammenfatning av resultater*. NINA.
- Aarrestad, P. B., Bjerke, J., Brandrud, T., Hofgaard, A., Rusch, G., & Stabbetorp, O. (2013). *Effekter av treslagsskifte, treplantning og nitrogengjødsling i skog på biologisk mangfold. Kunnskapsgrunnlag for å vurdere skogtiltak i klimasammenheng*. NINA.

Stortingsproposisjoner

- Prop. 1 S (2023-2024) Klima- og miljødepartementet
- Prop. 1 S (2023-2024) Landbruks- og matdepartementet
- Prop. 1 S (2023-2024) Samferdselsdepartementet
- Prop. 1 S (2023-2024) Kommunal- og distriktsdepartementet
- Prop. 1 S (2023-2024) Forsvarsdepartementet
- Prop. 1 S (2023-2024) Utenriksdepartementet

Vedlegg

Underposter for jordbrukssubsidier

Tabell V.1: Tilskuddsordninger som gir insentiver til økt aktivitet i jordbruket – Kap. 1150 til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.

Navn på post	Postnr.	Underpost nr.	Navn på tilskudd	Mill. kroner
Markedstiltak	70	11	Tilskudd til markedstiltak grøntsektoren	40
Markedstiltak	70	12	Tilskudd til råvareprisutjevningsordningen	255
Markedstiltak	70	13	Tilskudd til avrensordningen poteter	46
Pristilskudd	73	11	Pristilskudd ull	111
Pristilskudd	73	13	Pristilskudd melk	975
Pristilskudd	73	15	Pristilskudd kjøtt	1 737
Pristilskudd	73	16	Distriktstilskudd egg	6
Pristilskudd	73	17	Pristilskudd grøntsektoren	311
Pristilskudd	73	18	Frakttilskudd	528
Pristilskudd	73	19	Pristilskudd korn	1 860
Direkte tilskudd	74	11	Driftstilskudd melk og kjøtt	2 796
Direkte tilskudd	74	14	Tilskudd til husdyr	4 720
Direkte tilskudd	74	16	Beitetilskudd	1 887
Direkte tilskudd	74	17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	5 567
Direkte tilskudd	74	19	Tilskudd til regionale miljøprogram	1 006
Direkte tilskudd	74	20	Tilskudd til økologisk jordbruk	163

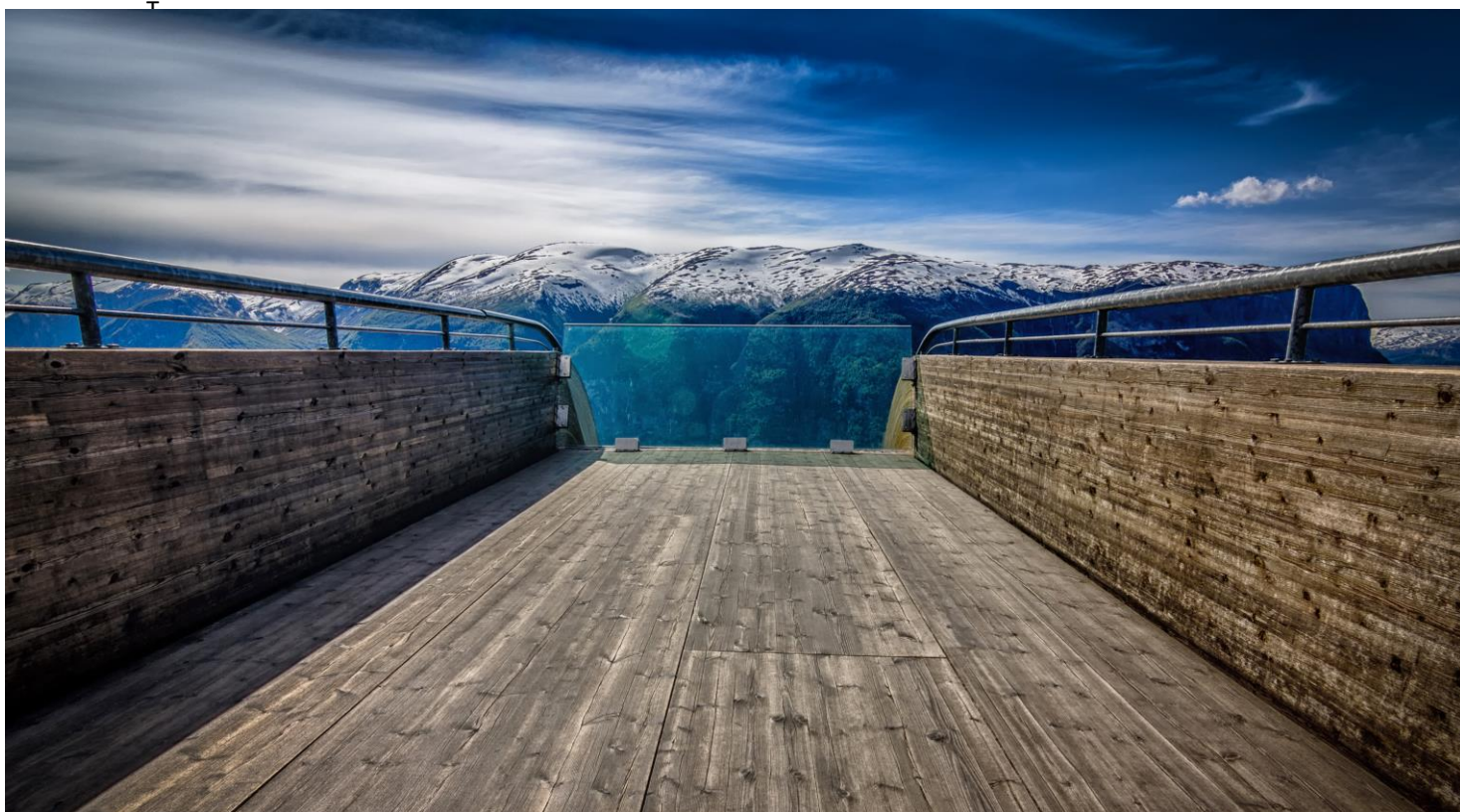
Kilde: Landbruksdirektoratets tildelingsbrev for 2024

Underposter til Landbrukets utviklingsfond (kap. 1150, post 50)

Tabell V.2 Tilskuddsrammen til Landbrukets utviklingsfond i 2024

Tilskuddsordning	Mill. kroner
Bedriftsretta midlar til investering og utvikling	1 151
Nasjonale tilretteleggingsmidlar inkl. grøntprosjekt	16
Regionale tilretteleggingsmidlar	40
Berekraftig matproduksjon i nord	17
Fjellandbruket	3
Regionale kompetansenettverk for lokalmat	15
Regionale tilskott til rekruttering og komp.heving	14
Nasjonal modell for vaksenagronom	17
Mentorordning	4
Forsking og utvikling	77
PRESIS- Presisjonsjordbruk i praksis	4
Stiftelsen Norsk mat	66
Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping	84
Bondens marknad og Norsk Gardsost	4
Verdiskapingsprogrammet for fornybar energi og teknologiutvikling i landbruket	162
Skogbruk	260
Oppfølging av handlingsplan mot villsvin	3
Midlar til konfliktførebyggjande tiltak jordbruk/reindrift	2
Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)	170
Drenering	68
Klimasmart landbruk	10
Tilskott til tiltak i beiteområde	31
Handlingsplan for plantevernmidlar	14
Klima- og miljøprogram	37
Biogass	13
Verdsarvområda og Utvalde kulturlandskap	25
Utviklingstiltak innan økologisk landbruk	15

Kilde: Prop. 1 S (2023-2024)

Menon Economics analyserer økonomiske problemstillinger og gir råd til bedrifter, organisasjoner og myndigheter.

Vi er et medarbeidereiets konsultantselskap som opererer i grenseflatene mellom økonomi, politikk og marked.

Menon kombinerer samfunns- og bedriftsøkonomisk kompetanse innenfor fagfelt som samfunnsøkonomisk lønnsomhet, verdsetting, nærings- og konkurranseøkonomi, strategi, finans og organisasjonsdesign. Vi benytter forskningsbaserte metoder i våre analyser og jobber tett med ledende akademiske miljøer innenfor de fleste fagfelt. Alle offentlige rapporter fra Menon er tilgjengelige på vår hjemmeside www.menon.no.